

“De nieuwe Adam”

De zoektocht naar ‘authentieke mannelijkheid’ in een moderne samenleving.

Krista Johanna Steenbergen

Scriptie ter afsluiting van de Bachelor Religiewetenschappen

door Krista Steenbergen (3278867)

Departement Religiewetenschappen

Faculteit Sociale Wetenschappen

Universiteit Utrecht

15 augustus 2014

Scriptiebegeleider: Prof. Dr. Birgit Meyer

Tweede beoordelaar: Dr. Markus Balkenhol

*De wijze weet:
daar waar kennis en kennen één worden
toont het Grote Mysterie
voor dat ene moment
haar ware gezicht.*

Inhoudsopgave

Dankwoord	Pagina 5
Inleiding	Pagina 6
English Summary	Pagina 9
H1. De constructie van mannelijkheid	Pagina 11
§ 1.1 Van essentialisme naar constructivisme	Pagina 11
§ 1.2 De beperkingen van hegemoniale mannelijkheid	Pagina 14
§ 1.3 Op zoek naar een alternatief	Pagina 17
§ 1.4 Conclusie	Pagina 19
H2. Mannen in Nederland	Pagina 20
§ 2.1 Mannenemancipatie	Pagina 20
§ 2.2 Spirituele mannengroepen als antwoord	Pagina 23
§ 2.3 “De kracht van echte mannen”	Pagina 25
§ 2.4 Conclusie	Pagina 28
H3. Zoektocht naar Spiritualiteit en Authenticiteit	Pagina 31
§ 3.1 De sacralisering van het zelf	Pagina 31
§ 3.2 Anti-institutionalisme	Pagina 34
§ 3.3 Constructie van authenticiteit	Pagina 37
§ 3.4 Kritiek op sociaal constructivisme	Pagina 39
§ 3.5 Conclusie	Pagina 40
H4. Conclusie	Pagina 42
H5. Epiloog	Pagina 48
Bronvermelding	Pagina 51

Dankwoord

Wat is de zin van het leven als niet dankbaar te zijn voor alle ervaringen die ze ons geeft? Graag wil ik dan ook mijn dank uitspreken naar allen die mij hebben bijgestaan in het schrijven van deze scriptie. Keer op keer ben ik diepe faalangst aangegaan om steeds weer een stapje verder te komen in het proces van verbinden van wetenschap en mysterie; hoofd en hart; kennis en kennen.

Speciaal noem ik natuurlijk Prof. Dr. Birgit Meyer die mij tijdens dit proces begeleidt heeft. Haar begeleiding heb ik ervaren als 'streng maar rechtvaardig'. Ze heeft mij uitgedaagd om echt eens in de schoenen van een wetenschapper te stappen. mijn idealistische visie op de wereld even los te laten en daadwerkelijk objectief waar te nemen. Ondanks dat ik ook haar eens overviel met tranen en paniek, bleef haar begeleiding strak en helder. Prettig was dat ze zeer flexibel was met deadlines en regelmatig met nieuw materiaal aan kwam zetten waar ik "toch echt nog even naar moest kijken". Ook ben ik Dr. Markus Balkenhol natuurlijk dankbaar dat hij last-minute bereid was om als tweede beoordelaar op te treden.

Verder wil ik in het bijzonder mijn dierbare naasten bedanken. Eva, in haar rol als innige vriendin om heerlijk mee te filosoferen over wetenschap en mystiek. En in haar rol als coach om mij bij te staan in donkere uren van faalangst en paniek. Rob, in zijn rol als geliefde die no matter what in mij geloofde, naar mijn enthousiaste verhalen luisterde als ik weer een nieuw inzicht had en mijn tranen kuste als ik bang was. Menke, in haar rol als zus en huisgenote, die al mijn vermijdingsgedrag, paniekaanvallen en enthousiaste filosofische betogen van dichtbij heeft meegemaakt. Zij liet mij een contract ondertekenen "I will succeed NO MATTER WHAT", waardoor ik tot diep in de nacht bleef studeren en mijn tentamens haalde.

Ook dank ik Klara Adalena, mijn spirituele lerares, voor de inwijdingsweg in het mysterie van de liefde, die mij diep thuisbracht bij mijzelf en mijn levensmissie. Haar coaching gaf mij de moed jaren geleden opnieuw dat enge wetenschappelijke boek open te slaan en in mijzelf te geloven.

Ik ben ook dankbaar voor alle mannen die mij hun hart, verlangens en pijn toevertrouwden en mij zo ten diepste motiveerden om de zoektocht van de moderne man te willen begrijpen.

Ook dank ik Open Circles Academy, waar ik in de opleiding Life Skills University leerde om groots te dromen, doelen te stellen en deze te manifesteren! "Face the fear and do it anyway!"

Inleiding

Het gezin is niet langer de hoeksteen van de samenleving en de man snijdt op zondag niet meer het vlees. Maatschappelijke verschuivingen als feminisme, secularisatie, modernisme en individualisme zorgen voor een transitie van mannelijkheid. Het verdwijnen van traditionele rolpatronen, zorgt voor onzekerheid over de rol als man in een postmoderne samenleving. Er wordt gezocht naar een nieuwe invulling van man zijn: een nieuwe Adam.

Het wordt tijd dat we het ideaal van de machobotterik, een en al ruggengraat maar geen hart, achter ons laten. Het wordt ook tijd het gevoelige en zorgzame watjesideaal achter ons te laten, een en al hart, maar geen ruggengraat. Hart en ruggengraat moeten in een man verenigd zijn en dan zo volledig mogelijk tot uiting worden gebracht in liefde en bewustzijn, wat een diepe ontspanning vereist in de oneindige openheid van het huidige moment. Er is hier een nieuw soort moed voor nodig. Dit is “De kracht van echte mannen” (Deida: 2013).

Zo luidt het einde van het eerste hoofdstuk van het boek “De kracht van echte mannen - een gids voor omgang met vrouwen, seksualiteit en werk” geschreven door David Deida (2013). Deida wordt in de spirituele community waar ik zelf onderdeel van uitmaak, op handen gedragen. In eerste instantie riep het bij mij dan ook wat weerstand op om kritisch te reflecteren op dit boek wat ik als bijbel bij me droeg. Toch is deze scriptie uiteindelijk een kritische reflectie geworden op de hedendaagse zoektocht naar “authentieke mannelijkheid”.

Aanleiding voor dit onderzoek is mijn persoonlijke interesse in het vraagstuk religie en seksualiteit. De afgelopen jaren heb ik mijn praktijk Muzera opgezet, waarin ik succesvolle mannen help om te leven met passie. Dit doe ik door middel van inspiratiedates en intimiteitscoaching. De mannen die ik ontmoet zijn veelal hoogopgeleide, succesvolle (zaken)mannen (30-45 jaar), die zich rationeel sterk hebben ontwikkeld, hun materiële doelen hebben bereikt, maar toch een gebrek aan zingeving en passie ervaren. Thema's die in mijn werk vaak aan bod komen zijn zingeving, mannelijkheid en seksualiteit. Mijn observatie vanuit de praktijk is dat deze mannen niet in staat zijn een bevredigende emotionele verbinding aan te gaan, zeer onzeker zijn over hun seksualiteit en een diep gebrek aan zingeving ervaren. Ze kennen alleen de op prestatie gerichte seksualiteit vanuit de porno en voelen zich vaak niet in staat een vrouw tot in haar diepste wezen te ontmoeten. Ik hoor veel verhalen van huwelijken waarbinnen seksualiteit compleet naar de achtergrond verdwenen is. Ik

hoor vrouwen klagen over een man die denkt dat seksualiteit begint bij penetratie en eindigt bij ejaculatie. En wie kan het ze kwalijk nemen als ze porno als enige leerschool hebben? Veel mannen zoeken hun heil in de seksindustrie, maar vinden daar niet de diepgaande bevrediging en zingeving waar ze naar zoeken.

Mijn praktijk biedt mannen een veilige plek, waar ze hun onzekerheid kunnen doorleven en een nieuwe visie op mannelijkheid kunnen ontwikkelen die zowel kracht als kwetsbaarheid bevat. Bovendien wordt hen een nieuwe visie op seksualiteit aangereikt die hen aanmoedigt het oude paradigma van mannelijkheid, gericht op prestatie en competitie, los te laten.

Moderne, hoogopgeleide, middelbare mannen voelen zich vaak incompetent en afgewezen in hun mannelijkheid. Vaak hoor je vrouwen zeggen dat er geen echte mannen meer zijn, dat ze verlangen naar een man “die hen aankan”. Er zijn veel hoogopgeleide, succesvolle, onafhankelijke vrouwen die als single leven, omdat ze geen man kunnen vinden waarmee ze zich willen verbinden. Enerzijds is “Wij hebben mannen niet meer nodig” vaak het devies. Vrouwen hebben in het proces van feminisering en emancipatie hun “mannelijke kant” sterk ontwikkeld, waardoor ze onafhankelijk zijn. Anderzijds zoeken vrouwen naar een sterke man die hen “aankan”. De populariteit van het boek “Fifty Shades of Grey” (James: 2012) is een mooi voorbeeld van het verlangen van de succesvolle, onafhankelijke, vrijgezelle vrouw naar echte mannelijkheid, dat hier gezocht wordt in het stereotype beeld van de dominante man. Na alle emancipatiegolven en feminisme lijkt er een nieuwe trend gaande: re-mancipatie. Mannen gaan op zoek naar hun ware mannelijkheid. Maar wat is nu “echte” mannelijkheid en bestaat er wel zoiets als “authentieke” mannelijkheid?

Veel mannen komen in hun zoektocht naar hun echte mannelijkheid terecht bij New Age Spiritualiteit. Bij spirituele mannengroepen hopen ze antwoorden te vinden op hun levensvragen. Het spirituele discours formuleert een specifieke hulpvraag voor deze mannen. Zo zouden moderne mannen watjes zijn en zouden zij het contact met hun mannelijke kern hebben verloren. Op welke wijze wordt deze hulpvraag vorm gegeven en welke antwoorden biedt het spirituele gedachtegoed voor de zoektocht van de moderne man?

Vanuit deze vraag kom ik tot de volgende probleemstelling:

Wat is het verband tussen veranderingen in visies op mannelijkheid en de zoektocht naar authenticiteit in New Age Spiritualiteit?

De volgende deelvragen geven antwoord op de hoofdvraag:

1. Op welke wijze wordt mannelijkheid geconstrueerd?
2. Wat is de huidige situatie van mannen in Nederland?
3. Wat houdt de zoektocht naar authenticiteit in binnen het spiritualiteitsdiscours?

Er is wetenschappelijk onderzoek gedaan naar gender door onder andere Rosemarie Buikema en Annemarie Korte. Raewyn Connell heeft belangrijk wetenschappelijk werk gedaan op het gebied van mannelijkheid. Verder zijn Stefan Dudink, Vincent Duindam en Jens van Tricht belangrijke namen waar het gaat om mannelijkheid in Nederland. Op het gebied van authenticiteit en spiritualiteit heb ik voornamelijk gebruik gemaakt van literatuur van Paul Heelas, Linda Woodhead, Joantine Berghuijs, Stef Aupers & Dick Houtman en Mattijs van de Port. Er is echter geen tot weinig onderzoek gedaan naar de combinatie van mannelijkheid en authenticiteit. Rosemarie Buikema en Annemarie Korte houden zich beiden bezig met het grensvlak van Genderstudies en Religiestudies. Deze scriptie draagt bij aan een samenwerking tussen deze disciplines, door een verband te leggen tussen mannelijkheid en spiritualiteit.

Om antwoord te geven op de hoofdvraag, heb ik een literatuuronderzoek gedaan. Ik maak daarbij gebruik van een sociaal constructivistische visie en zal dus onderzoeken op welke wijze mannelijkheid wordt geconstrueerd. In hoofdstuk 1 ga ik in op veranderingen in de constructie van mannelijkheid. In hoofdstuk 2 licht ik de huidige situatie van mannen in Nederland toe. In hoofdstuk 3 wordt de afname van religie en toename van spiritualiteit uitgelegd. Ook ga ik daar in op de nadruk op authenticiteit binnen het spirituele discours. In hoofdstuk 4 beantwoord ik de hoofdvraag door het verband te leggen tussen de transities in mannelijkheid en de toename van spiritualiteit. Voor deze opzet heb ik gekozen om inzicht te verkrijgen zowel in het wetenschappelijke discours over gender en mannelijkheid als in het wetenschappelijke discours over spiritualiteit. Door ook in te gaan op mannelijkheid in Nederland en de visie op mannelijkheid volgens het spirituele discours, kan ik tevens een verbinding leggen tussen wetenschappelijke visies en spirituele visies uit de praktijk.

English Summary

The central question of this thesis is “What is the connection between changes in masculinity and the rise of spirituality in a modern world?”

The first chapter of this thesis explores changes in masculinity. There has been a shift in gender studies from an essentialist to a social constructionist perspective. Instead of looking at gender from a biological, static point of view, gender is seen as something that is constructed. This means ideas of gender can change over time. Feminism has had a big influence on ideas of masculinity and on how men experience their masculinity. Raewynn Connell came up with the model of hegemonic masculinity, to describe the most dominant form of masculinity in a society. Men are socialized within a society to conform to this hegemonic masculinity. The hegemonic form of masculinity in Western societies is often based on traits like career-oriented, strong, non-emotional, authoritative and aggressive.

Chapter Two describes the situation in the Netherlands, where this hegemonic dominant norm of masculinity appears less present. Besides being successful, career-oriented and tough, men are also expected to be sensitive, vulnerable and caring. This double standard leads to confusion about what it means to be a “real” man. Some men look for new ways of being a man in the spiritual discourse, which defines the problem as a “crisis of men”, stating that “modern men are wimps” and don’t know how to be “real men” any longer. David Deida’s book “The way of the superior man” is exemplary of the way the spiritual discourse frames the problem. A solution is offered in bringing back the essence of masculinity and femininity. It is striking how the spiritual discourse focuses on letting go traditional, prescribed roles and emphasizing the quest for authenticity, yet appears to be very clear about what “real men” should be like. In this respect, this discourse is highly essentialist and normative. This chapter concludes with the argument that while scholars try to deconstruct gender and authenticity, the spiritual discourse is still very essentialist.

Chapter Three further explores the rise of spirituality and the role of authenticity in the spiritual discourse. For a long time scholars studied authenticity from a social constructivist perspective. The claim for authenticity was something that needed to be deconstructed. This view includes the idea that people create the stories they live in. Within this constructionist view it is seen as the task of scholars to deconstruct these stories and understand how reality is made up. However, endlessly deconstructing stories as made up isn't satisfying, says Mattijs van der Port. He suggests that researchers should take the claim for authenticity more seriously and explore in what way reality is

“genuinely made up” and what processes cause this reality to be experienced as real. The chapter concludes with a critical review on the social constructivist perspective.

In Chapter Four the central question of this theses is answered: “What is the connection between changes in masculinity and the rise of spirituality in a modern world?” The conclusion is that both trends focus on letting go of prescribed roles and the quest for authenticity. This authentic self is to be found outside of social order. Paradoxically the ideas about masculinity and femininity within the spiritual discourse seem to be highly essentialist and normative, which indicates that a new story with new norms is created. What is most interesting is that scientists try to deconstruct the world people live in, yet people seem to have an endless urge to create stories to live in and to define the essence of life. Scholars should take this claim for authenticity more seriously and research in what way the world people live in is “genuinely made up”.

Hoofdstuk 1: De constructie van mannelijkheid

De studie naar mannelijkheid is in de afgelopen decennia sterk gegroeid. Dit gebeurde in reactie op het feminisme. Er heeft een verschuiving plaatsgevonden in de manier waarop mannelijkheid bestudeerd wordt, van een essentialistische naar een sociaal constructivistische visie. Het essentialistische model ging er van uit dat mannelijkheid en vrouwelijkheid biologisch bepaald waren. Het constructivistische model legt meer de nadruk op de constructie van mannelijkheid. In dit hoofdstuk zal ik eerst ingaan op het verschil tussen een essentialistische en constructivistische visie op mannelijkheid. Vervolgens leg ik het model van hegemoniale mannelijkheid uit en ga ik in op de beperkingen ervan, die leidt tot een zoektocht naar een alternatieve vorm van mannelijkheid binnen het spirituele discours.

§ 1.1. Van essentialisme naar constructivisme

Gender studies richtte zich in eerste instantie alleen op vrouwenemancipatie. In plaats van de mens vanuit een mannelijk perspectief te bestuderen, werd er nu specifiek onderzoek gedaan naar vrouwen. Inmiddels wordt er ook meer aandacht besteed aan de specifieke complexiteit van mannelijkheid (Buikema, 2007: Foreword). Binnen gender studies ging men in eerste instantie uit van het “seks rol model”. Dit model onderzoekt de manieren waarop biologische mannen en biologische vrouwen worden gesocialiseerd als mannen en vrouwen in een specifieke cultuur. Het model gaat er van uit dat mannelijkheid en vrouwelijkheid een statisch gegeven is. Mannen en vrouwen krijgen bepaalde rollen toegewezen. Mannelijkheid wordt daarin gezien als een vaststaande rol, waaraan mannen zich moeten conformeren. Mannen worden gesocialiseerd in de samenleving, om te voldoen aan deze mannelijke rol (Connell, 2005: 24).

Essentialisme gaat op zoek naar de essentie van mannelijkheid en naar de specifieke kenmerken die de kern van mannelijkheid beschrijven. Een voorbeeld hiervan is Freud die mannelijkheid als actief en vrouwelijkheid als passief heeft gelabeld. Andere kenmerken die aan mannelijkheid worden toegeschreven zijn bijvoorbeeld: risicovol, verantwoordelijk, onverantwoordelijk en agressief (Connell, 2005: 68), maar dit kan per (sub)cultuur verschillen. Vanuit een essentialistische visie zou je bijvoorbeeld kunnen zeggen: mannen zijn nu eenmaal fysiek sterker dan vrouwen, daarom is het beter dat zij de taken buitenshuis op zich nemen. Of mannen zijn rationeler, zij kunnen daardoor

beter beslissingen maken en moeten daarom leiding geven aan het land. Of vrouwen zijn nu eenmaal beter in verzorging, daarom is het beter dat zij de zorgtaken op zich nemen.

Er is veel discussie ontstaan over het seks rol model binnen gender studies. Een punt van kritiek, geuit door onder andere Connell (2005: 68-71) is dat het model normatief is, omdat het bepaalde, dominante kenmerken toeschrijft aan mannelijkheid. Autoriteit en heerschappij zijn waarden die aan mannelijkheid worden toegekend, terwijl passiviteit en onderwerping volgens het “seks rol model” bij vrouwen hoort. Er wordt een standaard geboden wat mannen horen te zijn. Er wordt vanuit gegaan dat er een bepaalde blauwdruk is van mannelijkheid. Er wordt ook vanuit gegaan dat de rol die iemand speelt en zijn identiteit overeenkomt. Iemand die mannelijk gedrag vertoont, is dus een man. Het nadeel van deze visie is dat er een norm gesteld wordt aan mannelijkheid, waar zeer weinig mannen aan kunnen voldoen. De meerderheid van mannen zou dan onmannelijk zijn. Een ander punt van kritiek is dat er verschillen zijn tussen verschillende culturen over wat als essentieel mannelijk wordt gezien. Zo kan zowel “verantwoordelijk” als “onverantwoordelijk” toegekend worden aan mannelijkheid. Verder negeert het model de rol van macht in gender relaties. Vanuit het essentialistische idee “mannen zijn nu eenmaal sterker dan vrouwen”, kunnen mannen als groep kunnen macht uitoefenen over vrouwen. Dit betekent dat het moeilijk is om de huidige concepten van mannelijkheid te veranderen, omdat sommige mannen er baat bij hebben dat deze machtspositie in stand wordt gehouden. Als laatste negeert het model de relationele factor, namelijk dat mannelijkheid bestaat in relatie tot vrouwelijkheid. Mannelijkheid is wat vrouwelijkheid niet is.

Vanuit deze algemene kritiek op essentialistische visie en het “seks rol model” binnen gender studies (Connell, Kimmel, Kahn), ontstond de visie dat gender sociaal geconstrueerd wordt en mannelijkheid en vrouwelijkheid ontstaan in reactie op elkaar (Kimmel: 1987: 14). Want waar komt bijvoorbeeld het idee dat vrouwen beter zijn in zorg eigenlijk vandaan? Het sociaal constructivisme gaat er van uit dat dit voor een groot deel cultureel bepaald is. Natuurlijk zijn bepaalde kenmerken biologisch te verklaren, zoals dat de vrouw borstvoeding geeft aan de baby, waardoor zij een bepaalde zorg draagt voor het kind. Maar wil dat zeggen dat mannen bijvoorbeeld niet in staat zouden zijn om te zorgen? De afgelopen decennia worden allerlei vanzelfsprekendheden over gender ter discussie gesteld. Het sociaal constructivisme draagt bij aan deze ter discussiestelling, door kritisch te kijken naar het proces van interpretatie en reproductie van gender.

Omdat het 'seks rol model' als onderzoeksmethode niet voldoet, wordt er binnen gender studies tegenwoordig veel meer de nadruk gelegd op sociaal constructivisme. Definities van mannelijkheid ontstaan in reactie op definities van vrouwelijkheid. Ze staan in relatie tot elkaar en zijn veranderlijk. Sociale veranderingen, zoals bijvoorbeeld de toename van vrouwen aan de arbeidsmarkt, hebben invloed op de wijze waarop vrouwen zichzelf definiëren en dit heeft invloed op de wijze waarop mannen zichzelf definiëren. Gender relaties kunnen door de tijd heen dus veranderen. Mannelijkheid is dus niet te definiëren als losstaand statisch object en er kan onderzoek gedaan worden naar het proces waarmee mannelijkheid tot stand komt en de effecten daarvan op de cultuur. Immers, "een man wordt niet als man geboren, maar tot man gemaakt" (Philaretou & Allen, 2001: 312).

Social roles and their attendant psychological identities are not "given" by nature. Variables such as race, class, gender, and sexual orientation are human creations. [...] The social constructionist position holds that what most people call reality is a consensus worldview that develops through social interaction.[...] By highlighting human plasticity, the constructionist view also allows for the possibility of change. What has been constructed, can be reconstructed (Kimmel, 1987 :72).

Dit citaat legt uit dat mannelijkheid niet gegeven is door de natuur, maar geconstrueerd wordt door mensen en dus door de tijd heen kan veranderen. Wanneer mannelijkheid bestudeerd wordt, moet er daarom niet alleen gekeken worden naar mannelijkheid op zichzelf, maar naar de context waarbinnen mannelijkheid tot stand komt. De studie naar mannelijkheid is daarom geen geïsoleerde studie, maar moet gezien worden binnen een grotere verandering op wereldniveau. Veranderingen in mannelijkheid hebben invloed op en worden beïnvloed door veranderingen in machtsverhoudingen op mondiale schaal (Connell, 2005: 71).

Deze scriptie baseert zich op dit constructivistische model, dat er van uitgaat dat het de mens is die betekenis geeft aan de werkelijkheid, door haar zelf steeds opnieuw te scheppen. Tegelijkertijd is een enkel constructivistische benadering ook eenzijdig, en verdient zij ook zeker kritiek. In hoofdstuk 3 ga ik verder in op de beperkingen van de constructivistische methode. Ik zal eerst ingaan op wat hegemoniale mannelijkheid inhoudt en dit toepassen op de huidige situatie in Nederland.

§ 1.2 De beperkingen van hegemoniale mannelijkheid

Iedere cultuur heeft haar eigen ideeën over wat mannelijk is. Er is vaak een dominante vorm van mannelijkheid die als algemene norm geldt. Er worden bepaalde kwaliteiten toegeschreven aan zogenaamde “echte mannen”. “Echte mannen huilen niet” is bijvoorbeeld zo’n idee. Wat is hegemoniale mannelijkheid en welke alternatieven zijn er voor mannen?

R.W. Connell (2005) is leidend onderzoeker op het gebied van mannelijkheid. Connell is geboren als Robert, maar getransformeerd tot Raewyn. Zij is dus transseksueel. Connell richt zich in haar onderzoek naar mannelijkheid vooral op politiek en macht. Hoewel deze scriptie daar niet over gaat, is het toch interessant om haar model van hegemoniale mannelijkheid hier te bespreken. Dit laat namelijk zien op welke wijze mannelijkheid geconstrueerd wordt en wie er belang bij hebben dat bepaalde vormen van mannelijkheid in stand worden gehouden. Connell laat zien dat mannen met veel macht de mogelijkheid hebben om concepten van mannelijkheid te veranderen, maar dat juist zij de meeste macht en privileges te verliezen hebben.

Degenen met macht nemen hun perceptie van de wereld vaak voor lief en zien hun eigen ervaring als normatief (Nelson: 1988: 12). Maar volgens Nelson zijn dominante vormen van mannelijkheid in crisis en wordt die groep mannen daardoor gedwongen tot verandering. Onderzoek wijst uit dat mannen in relatie tot vrouwen slechter presteren in het onderwijs, vaker in geweld terecht komen, een slechtere gezondheid hebben en minder in staat om hier hulp voor te zoeken (Kahn, 2009: 165-190). De oorzaak voor de crisis van de man wordt in de literatuur vaak gelegd bij de manier waarop mannelijkheid geconstrueerd wordt. De dominante ideeën over mannelijkheid bepalen de ervaring van de eigen mannelijkheid. Daarom is het belangrijk te onderzoeken hoe ideeën over mannelijkheid tot stand komen.

Binnen onderzoek naar mannelijkheid wordt er de nadruk gelegd op dat er meerdere mannelijkheden zijn. Ook Connell (2005: 123) maakt dit onderscheid. Zo noemt zij bijvoorbeeld ‘working class and middle class masculinity’ en ‘black and white masculinity’. Het benoemen van meerdere mannelijkheden (als gebonden aan de maatschappelijke positie) voorkomt generalisatie. Maar het erkennen van meerdere mannelijkheden is volgens Connell slechts de eerste stap. Vervolgens moet de relatie tussen de verschillende mannelijkheden bestudeerd worden. Daarvoor biedt zij een model, waarbij zij uitgaat van ‘hegemonic masculinity’ (ibid). Hegemoniale

mannelijkheid betekent de leidende vorm van mannelijkheid binnen een bepaalde cultuur of samenleving. Het gaat hierbij om de vorm van mannelijkheid die het meest geaccepteerd is in een samenleving en die als normatief geldt. De dominante hoofdstroom van mannelijkheid in een cultuur. Deze mannelijkheid is niet gefixeerd of standaard, maar wordt continu uitgedaagd en reproduceert zichzelf. Deze groep mannen is verheven aan de rest en neemt een leidende positie in. Ook oefent deze groep vaak macht uit over andere groepen in de samenleving. Hegemoniale mannelijkheid is niet per se alleen maar te vinden bij de mannen met de meeste macht, hoewel dit wel vaak het geval is. Nieuwe groepen kunnen de oude overtuigingen uitdagen en een nieuwe hegemonie creëren. Zo kan de dominantie van mannen uitgedaagd worden door vrouwen. Belangrijke kenmerken die aan hegemoniale mannelijkheid worden toegewezen in een hedendaagse westerse samenleving zijn bijvoorbeeld: gericht op competitie en carrière, onderdrukking van emoties, autoritair, prestatiegericht, homofobisch, rationeel en gewelddadig (ibid: 123). Volgens Duindam (1999: 7) wordt er ook door hulpverleners tegenwoordig vaak met een negatieve blik naar mannen gekeken, en worden zij bestempeld als star, niet in staat tot verandering, dader, gevoelloos, agressief en macho.

Naast hegemoniale mannelijkheid onderscheidt Connell ook de onderdrukte en medeplichtige mannen. Hegemoniale mannelijkheid domineert niet alleen vrouwen, maar ook andere groepen mannen. Het meest duidelijke voorbeeld hiervan is de onderdrukking van homoseksuele mannen door heteroseksuele mannen. Het buitensluiten van mannen die niet voldoen aan de hegemoniale norm is een vorm van onderdrukking. Zij worden buitengesloten van bepaalde privileges, die de hegemoniale man zichzelf toe eigent. Naast onderdrukte mannen, zijn er ook mannen die misschien niet voldoen aan de norm, maar toch profijt hebben van de hegemoniale mannelijkheid, omdat zij wel gebruik maken van de privileges die mannen hebben in de maatschappij. Hoewel zij niet aan de norm kunnen voldoen zijn zij nog altijd in het voordeel ten opzichte van vrouwen. Dit noemt Connell de medeplichtige mannen (Connell, 2005: 77).

Interessant is dus dat Connell de machtsrelaties onderzoekt tussen deze verschillende groepen. In hoeverre is het mogelijk de hegemoniale mannelijkheid uit te dagen en daar invloed op uit te oefenen? In hoeverre is er sprake van macht? In hoeverre is de hegemoniale mannelijkheid bereid tot verandering? In hoeverre is er verkeer mogelijk tussen verschillende groeperingen? Connell gaat vooral in op wat zij noemt het patriarchaat. Haar visie is dat de huidige instituties mannelijk zijn. Dat wil niet alleen zeggen dat er mannen aan de top staan, maar ook dat het proces waardoor de

instituties worden opgebouwd mannelijk georiënteerd is. Dat betekent bijvoorbeeld dat ook de werving, het beleid en de verdeling van werk en macht gericht is op mannen. Connell ziet de huidige westerse samenleving als patriarchaal, wat een garantie betekent voor de dominante positie van mannen en de ondergeschiktheid van vrouwen. Volgens Connell bestaat de huidige crisis in mannelijkheid uit het verlies van legitimiteit van het patriarchaat.

Het is opvallend dat Connell hier zo'n essentialistische visie geeft op mannelijkheid, terwijl we net hebben gezien dat er in studie naar mannelijkheid meer de nadruk zou liggen op een constructivistische benadering. Dit maakt de paradox zichtbaar, die met het spreken over gender aan de orde komt. "Mannelijk" en "vrouwelijk" worden dan wel gezien als constructies, maar tegelijk lijken onderzoekers niet te ontkomen aan het labelen van bepaalde zaken als mannelijk of vrouwelijk.

Dudink's kritiek op het model van Connell is dan ook dat de betekenis van mannelijkheid hier te veel wordt verondersteld. Mannelijkheid zou niet uitsluitend in relatie tot het patriarchaat of in relatie tot vrouwelijkheid moeten worden gezien. Volgens Dudink ligt er bij Connell dus te veel focus op de machtsrelatie tussen mannen en vrouwen en op de legitimering van het patriarchaat (Dudink, 2001: 25).

Connell's onderzoek beslaat bovendien vooral Amerika, en het is wat mij betreft de vraag in hoeverre Nederland als westerse samenleving inderdaad nog gezien kan worden als een klassieke patriarchale samenleving. Vrouwen hebben tegenwoordig toegang tot de arbeidsmarkt en mannen dragen zorg voor kinderen. Er is veel aandacht voor samenwerking en duurzaamheid. Ik zou dus liever niet meer spreken van een uiterst patriarchaal systeem, maar het idee dat er een dominante vorm van mannelijkheid is die algemeen geaccepteerd wordt en normatief is, is wel interessant om mee te nemen in dit onderzoek. Het concept van een hegemoniale mannelijkheid geeft inzicht in de wijze waarop mannen gesocialiseerd worden in een samenleving. Of iemand als jongen of als meisje geboren wordt, is bepalend voor de opvoeding en identiteit. In welke mate iemand zich man voelt, is afhankelijk van de overtuigingen over mannelijkheid die zijn overgebracht in opvoeding en de socialisatie binnen een cultuur. Er is dus een dominante norm met betrekking tot mannelijkheid en mannen worden geacht hieraan te voldoen. Er wordt bijvoorbeeld verwacht dat zij een succesvolle carrière najagen en broodwinner zijn voor een gezin.

§ 1.3 Op zoek naar een alternatief

Op zeker moment kan er echter onvrede ontstaan. Misschien ervaart iemand dat de opgelegde norm met betrekking tot bijvoorbeeld mannelijke seksualiteit niet overeenkomt met wat hij in zijn binnenwereld als waar ervaart. Of iemand merkt helemaal niet gelukkig te worden van het najagen van geld en materiële zaken. Of iemand voelt zich niet thuis in het ideale plaatje van “huisje, boompje, beestje”. Om zich te bevrijden van hegemoniale mannelijkheid en bijhorende verwachtingen, gaan sommige mannen op zoek naar een alternatief. Vaak gebeurt dit wanneer materiële doelen behaald zijn en de man zich afvraagt of dit nu werkelijk alles is.

Onvrede kan ook ontstaan doordat mannen in contact komen met het feminisme. Er ontstaat dan vaak eerst een negatief beeld van mannen, waarbij de focus wordt gelegd op seksueel geweld, pornografie en oorlog. Dit zorgt voor schuldgevoel over hun mannelijkheid. Dit schuldgevoel uit zich ook in hun seksualiteit. Mannen zijn bang om initiatief te nemen in bed, omdat ze zich niet met dominante mannelijkheid willen identificeren. Vaak resulteert dit er in dat mannen niet in staat zijn een seksuele relatie te beginnen, totdat een feministische vrouw zelf het initiatief neemt en de seksuele relatie domineert (Connel, 2005: 131). Voor deze mannen betekent het loslaten van het moeten voldoen aan hegemoniale mannelijkheid, blijkbaar het kiezen voor passiviteit. Vanuit dit perspectief ontstaat er ook een nieuwe norm voor relaties met vrouwen: mannen mogen niet seksistisch en onderdrukkend zijn en ze moeten voorzichtig en zorgzaam zijn in de omgang met vrouwen (ibid: 133). Echter laat de populariteit van boeken als “Vijftig tinten grijs” (James: 2012) zien dat sommige vrouwen juist verlangen naar een dominante man. Er ontstaan verwachtingen bij vrouwen naar een dominante man, maar mannen hebben juist dit stereotype van de dominante man achter zich gelaten. Zij willen zich niet identificeren met de seksistische, dominante man, maar moeten toch aan een verwachtingspatroon van vrouwen voldoen.

Er is dus veel tegenstrijdigheid voor deze mannen die op zoek gaan naar een alternatief voor dominante mannelijkheid. Zij willen het dominante, agressieve beeld van mannelijkheid achter zich laten, maar verliezen zich in hun zoektocht in passiviteit. De zogenaamde “softie” en “metro-man” zijn hier duidelijke voorbeelden van. Het worden mannen die “in touch” zijn met hun “feminine side”, maar daarin bepaalde kenmerken van dominante mannelijkheid in de visie van een bepaald type vrouwen zijn verloren.

Ook de relatie met andere mannen verandert. Mannen die op zoek gaan naar een alternatief voor dominante mannelijkheid, zoeken naar relaties met mannen die meer open, vertrouwend en zorgzaam zijn. Relaties met meer ruimte voor fysiek contact als aanraken en knuffelen. Maar het wordt als een barrière ervaren om dit contact met mannen aan te gaan, omdat er een angst leeft om als homoseksueel te worden gezien. Mannen zouden een verlangen hebben om emotionele intimiteit te ervaren met andere mannen (vaders, zoons, en vrienden), maar zich onvoorbereid, onkundig en angstig voelen met betrekking tot die intimiteit (Nelson: 1988: 13). Ondanks dat er tegenwoordig een grote “homotolerantie” is in Nederland herken ik ook in mijn praktijk de angst bij mannen om emotioneel intiem te zijn met andere mannen.

Het loslaten van hun band met hegemoniale mannelijkheid, betekent ook een verlies van structuur. Hoewel het duidelijk is dat ze afstand nemen van dominante mannelijkheid, is er geen helderheid over de toekomst van mannelijkheid (Connell 2005: 133). Ze nemen afstand van het beeld van de heteroseksuele carrière man, maar er is nog niets anders voor in de plaats gekomen.

Mannen die hegemoniale verwachtingen achter zich laten, gaan op reis om te ontdekken wat “ware mannelijkheid” voor hen betekent. De man die zich losmaakt van de verwachtingen van de maatschappij, begint de zoektocht naar het zogenaamde “ware zelf”. Vaak wordt deze zoektocht naar een nieuw zelf gevonden in spiritualiteit (Connell, 2005: 135). Ze laten hun prestatiegerichte carrière los en gaan op zoek naar authenticiteit. In het hoofdstuk 3 zal ik ingaan op deze zoektocht naar authenticiteit.

§ 1.4 Conclusie:

Op welke wijze wordt mannelijkheid geconstrueerd? We hebben gezien dat ideeën over mannelijkheid door de tijd heen veranderen. De hegemoniale vorm van mannelijkheid is de vorm van mannelijkheid die als norm geldt. De hegemoniale vorm van mannelijkheid die in westerse samenlevingen als norm geldt, is de dominante man met karaktertrekken als zelfverzekerd, initiatiefrijk, verantwoordelijk, carrièregericht, gewelddadig, seksistisch, dader, gevoelloos, macho, homofobisch en machtig. Mannen die zich incompetent en ongelukkig voelen in het te voldoen aan dit verwachtingspatroon gaan op zoek naar een alternatief. Zij laten hun prestatiegerichte carrière achter zich, gaan kwetsbare relaties aan met andere mannen en onderzoeken wat ‘echte’ mannelijkheid voor hen betekent, los van de sociale verwachtingen. In het volgende hoofdstuk onderzoek ik in hoeverre dit van toepassing is op de situatie in Nederland. Is er nog sprake van een hegemoniale mannelijkheid die dominant is? En welk alternatief is er voor Nederlandse mannen?

Hoofdstuk 2: Mannen in Nederland

Ik ben ingegaan op de manier waarop mannelijkheid geconstrueerd wordt, waarbij ik mij voornamelijk gericht heb op hegemoniale mannelijkheid. Ik heb uitgelegd dat hegemoniale mannelijkheid de normatieve vorm van mannelijkheid is die het meest dominant is in een samenleving. In westerse samenlevingen betekent dit vaak een stereotype beeld van mannelijkheid die dominant, agressief, sterk, beschermend en autoritair is. Of zoals Jens van Tricht (2011) het beschrijft: ‘Een echte man is hard, stoer, zelfstandig, competitief, prestatiegericht, onafhankelijk en onkwetsbaar’. In hoeverre komt het in de literatuur geschetste beeld overeen met de situatie in Nederland? Hoe ziet de hegemoniale mannelijkheid in Nederland er uit? En zijn mannen op zoek naar een alternatief? Omdat er weinig wetenschappelijke literatuur beschikbaar is over mannenemancipatie in Nederland, heb ik als bronnen gekozen voor een greep uit google, voorbeelden uit het aanbod van mannenwerk, ervaringen uit mijn eigen praktijk en het boek “De kracht van echte mannen” (Deida: 2013), dat erg populair is in Nederland met name in spirituele kringen.

§ 1.1 Mannenemancipatie

Als ik zoek op google op mannenemancipatie kom ik al snel uit bij Jens van Tricht. Hij heeft een wetenschappelijke achtergrond in politicologie en vrouwenstudies, maar is op dit moment coach en trainer op het gebied van mannenemancipatie. In 2011 schreef hij een artikel genaamd “Mannen - De Stand van het Land. Mannenemancipatie in Nederland”:

“De mannenemancipatie ontstond pas in de jaren zeventig en was bescheidener van omvang dan de vrouwenemancipatie. Geïnspireerd door de vrouwenbeweging vroegen mannen zich af wat hun rol was in de maatschappij. Er ontstonden praatgroepen, ontmoetingsdagen, cursussen en tijdschriften, allemaal specifiek gericht op mannen. Veel leek een kopie van de feministische activiteiten en was gericht op de eigen beleving en het eigen gedrag. Er werd vaak lacherig over deze mannen gesproken: het waren ‘huilmannen’, softies en angsthazen” (van Tricht: 2011).

In reactie op vrouwenemancipatie is er nu duidelijk een trend te herkennen van mannenemancipatie. Mannenemancipatie is “booming”. Programma’s, projecten, beleid, discussies en debat over het

onderwerp zijn hier het bewijs van. Discussies en beleid over dit onderwerp gaan voornamelijk over problemen die mannen veroorzaken en veel minder over de problemen die mannen hebben (van Tricht: 2011). Met de veranderende rollen van vrouwen in de maatschappij, is ook de rol van de man veranderd. Mannen moeten in plaats van stoere kostwinner, opeens ook een huisvader zijn die zijn gevoelens kan uiten.

Volgens van Tricht (2011) zou dit er toe leiden dat mannen in verwarring zijn. Deze verwarring ontstaat, omdat mannen niet meer weten wat er van hen verwacht wordt. De traditionele rolpatronen zijn losgelaten, maar er is niets voor in de plaats gekomen. Volgens van Tricht gaat mannenemancipatie erover dat mannen bijdragen aan de emancipatie van vrouwen en dat ze daar een heleboel bij te winnen hebben. Wat mannen te winnen hebben is persoonlijke groei en het zich bevrijden van beperkende opvattingen en cliché's over man zijn, zodat hun volle menselijke potentieel zich kan ontwikkelen. Van Tricht heeft een methodiek ontwikkeld waarbij hij jongens helpt om op zoek te gaan naar een positieve manier van man zijn. "Jongens moeten de kans krijgen zich te ontwikkelen zonder voortdurend voorgeschreven te krijgen hoe een echte man zich wel of niet hoort te gedragen" (<http://www.jensvantricht.nl/mannenemancipatie/>).

Movisie (het landelijke kennisinstituut en adviesbureau voor toepasbare kennis, adviezen en oplossingen bij de aanpak van sociale vraagstukken op het terrein van welzijn, participatie, sociale zorg en sociale veiligheid) bevestigt ook dat er steeds meer mannen zijn die oude patronen van mannelijkheid hebben losgelaten. Zij laten het beeld van de man die zelfstandig en onafhankelijk is los en erkennen dat zij hulp nodig hebben (<http://www.movisie.nl/artikel/mannenemancipatie-springlevend>).

Het probleem is volgens van Tricht (2011) dat mannen hun kwetsbaarheid niet kunnen delen met elkaar. Voor gesprekken met diepgang zijn mannen vaak afhankelijk van een vrouw. Mannen moeten tegenwoordig in staat zijn hun gevoelens te tonen, maar tegelijkertijd leeft er ondanks homo-tolerantie in Nederland nog steeds de angst dat iemand die vrouwelijke eigenschappen vertoont voor 'homo' of 'mietje' wordt uitgemaakt. Mannen zijn dus in verwarring.

Deze verwarring komt pijnlijk humoristisch tot uitdrukking in de cabaretshow van Veldhuis en Kemper, genaamd "We moeten praten". Dit gaat over twee mannen waarvan hun relatie de beste tijd gehad heeft. Volgens deze mannen ligt de oorzaak hiervan bij de vrouw. Doordat vrouwen zich

zogenaamd bevrijd hebben van “duizenden jaren vrouwenonderdrukking”, nemen zij een andere rol aan in de relatie. De vrouw zou evolutionair gezien aan het puberen zijn. Deze uitspraak is gebaseerd op een theorie dat wanneer de (mannelijke) onderdrukker wegvalt, het slachtoffer zichzelf als onderdrukker gaat gedragen. Vrouwen zouden in dit geval de rol van de man overnemen en dus veel meer gericht zijn op seksualiteit. Dit betekent bijvoorbeeld dat een vrijgezellenfeest van een vrouw bestaat uit dildofeestjes met chippendale’s, terwijl mannen tegenwoordig gezellig samen gaan koken. Veldhuis en Kemper wijzen ook op de ongelijkheid in beeldvorming van mannen en vrouwen. Een vrouw die vier dagen werkt gaat echt voor haar carrière, maar als een man vier dagen gaat werken heeft hij geen ambitie. (Onlangs sprak ik inderdaad een vriend van mij die inderdaad met veel onbegrip te maken kreeg toen hij een aantal uur minder wilde gaan werken in zijn succesvolle baan. Hij kwam dan ook meteen in het hokje van part time medewerker terecht.) Veldhuis en Kemper wijzen er ook op dat een vrouw met een vibrator geprezen wordt als onafhankelijk, terwijl een man met een opblaaspop een gefrustreerde loser is. Ook Veldhuis en Kemper zijn van mening dat veel mannen in de war zijn en op zoek zijn naar hoe ze mannelijker kunnen worden. De populariteit van de theatershow laat zien dat deze thema’s bij een breed publiek worden herkend (<http://www.ad.nl/ad/nl/1002/Showbizz/article/detail/1983562/2009/02/05/Man-moet-weer-macho-kunnen-zijn.dhtml>).

De verwarring over mannelijkheid herken ik ook in mijn eigen praktijk. Daar ontmoet ik veel mannen die zich onzeker voelen over hun mannelijkheid en seksualiteit. Dit fragment uit een mail die ik ontving van een succesvolle man is daar een mooi voorbeeld van. Ik wil graag benadrukken dat het hier gaat om een man met een succesvolle carrière, een zogenaamde “man in pak”, die aan de buitenkant lijkt te voldoen aan het hegemoniale verwachtingspatroon en op het eerste gezicht niet onzeker oogt.

Ik ben zelf 35 jaar, ben getrouwd en heb 2 kids.

Per mail moeilijk om allemaal te vertellen maar samengevat...Wat voel ik me al jaren rot! afgewezen en ongeschikt als sekspartner...

Heb al heel lang geen seks/liefde meer gehad en durf het ook eigenlijk niet meer...

[...]

Gevoelens van angst om mij weer verliezer te gaan voelen tussen alle andere 'echte mannen' in een 'rotte' liefdeloze wereld (zoals ik die zag en waar ik mij vreemdeling in voelde).

En na afloop van een eerste ontmoeting:

Ik had werkelijk nooit gedacht dat dit zou gebeuren. Na jaren bij een vrouw te zijn en eerlijk, open en rustig te kunnen zeggen dat ik me sensueel en seksueel gewoon een 'loser' voel...En dan een knuffel en 'zielscontact' er voor terug te krijgen!

Gevoel wat ik overhoud is 'ik ben niet alleen, zo raar zijn mijn vragen en onrustigheid niet.

Natuurlijk is dit geen wetenschappelijk bewijs voor de "crisis van de man", maar het is wel een sprekend voorbeeld. Ik ontmoet veel mannen die onzeker zijn over hun werk, relaties en de zin van hun leven. Hoewel ze vaak met een hulpvraag komen op het gebied van seksualiteit, blijkt in het gesprek dat er een dieper verlangen is naar meer zingeving in hun leven. Een verlangen naar "echtheid" in verbinding met anderen. Deze mannen zijn moe van het "doen alsof" en het moeten voldoen aan verwachtingen van de maatschappij die hen niet gelukkig maakt. Verwachtingen op het gebied van seksualiteit zijn bijvoorbeeld dat ze een perfecte minnaar moeten zijn, goed moeten presteren in bed en moeten voldoen aan een waslijst aan uiterlijke eisen. Maar ook verwachtingen op het gebied van werk, zoals dat ze een succesvolle baan moeten hebben, want anders zijn ze een "loser". Deze mannen staan vaak op het punt om een sabbatical te nemen, om weer "thuis te komen bij zichzelf" en te voelen wat ze zelf echt willen in hun leven. Het loslaten van de institutionele maatschappij en het zoeken naar echtheid en authenticiteit zal ik in hoofdstuk 3 uitgebreider bespreken.

§ 2.2 Spirituele mannengroepen als antwoord

Veel mannen zijn dus in verwarring en op zoek naar 'echte' mannelijkheid. Maar niemand lijkt een eenduidig antwoord te hebben op wat dit dan inhoudt. In de afgelopen jaren zijn er veel ontmoetingsplekken ontstaan, waar mannen samen kunnen komen met andere mannen om hun man-zijn te ervaren. De mannengroep Compadres is daar een voorbeeld van. Compadres helpt

mannen door het bieden van “een plek waar mannen zich kunnen laven en laden aan de ervaringen van andere mannen”. Compadres organiseert allerlei evenementen, waaronder mannenweekenden en vader-zoon workshops. Hierbij wordt ingegaan op vraagstukken die mannen hebben.

Wat betekent het voor mij om man te zijn en hoe kan ik mij als man met de wereld om mij heen verbinden? Waar sta ik als man, hoe kan ik mijn plek innemen, hoe kan ik weer gelukkig worden, vrij zijn, man zijn!

Volgens Compadres moet het antwoord gezocht worden in diepgaande ontmoeting tussen mannen, waarbij bewustzijn en contact met diepere lagen van het zelf centraal staan. De doelgroep van Compadres is “mannen”, wat betekent dat iedere man die op zoek is naar bewustzijn welkom is. Het lijkt er wel op dat vooral Nederlandse, gemiddeld tot hoog opgeleide mannen van middelbare leeftijd (35-50 jaar) deelnemen (<http://www.compadres.nl/visieenmissie.htm>).

Een ander voorbeeld is de workshop “Remancipatie”, gegeven door Tijn van Ewijk, waar mannen in groepsverband aangemoedigd worden hun mannelijke kracht te voelen. Dit mannenweekend wordt afgesloten met een oud indiaans ritueel, waarbij mannen met een praatstok mogen delen over hun ervaring en gevoelens (In aflevering Pauw en Witteman met Veldhuis en Kemper over “We moeten praten” zie <http://www.uitzendinggemist.nl/afleveringen/1175661>).

Volgens het E-book “Remancipeer” geschreven door Tijn van Ewijk, zijn mannen door het publieke debat over vrouwelijke waarden, ongemerkt het contact met hun “mannelijke kern” verloren (<http://www.masterflirt.nl/product/remancipeer-e-book/>).

Dit zijn een aantal voorbeelden van cursussen die richting proberen te geven aan de zoekende man. Het is de vraag in hoeverre hiermee juist een probleem geconstrueerd wordt. Waren mannen in crisis en bieden deze workshops een antwoord, of wordt de crisis van de man juist gecreëerd door het veelzijdige aanbod van mannenworkshops dat benadrukt dat mannen een probleem hebben waar ze zich voorheen niet bewust van waren? Deze greep aan materiaal over mannenemancipatie heeft een activistische, idealistische aard. Er wordt een bepaalde definitie van het probleem geformuleerd, dat vervolgens door mannen herkend en geleefd wordt. Mannenemancipatie wordt zo steeds meer een hype. Steeds meer mannen komen in aanraking met de opdracht te moeten emanciperen. Maar er zullen ongetwijfeld ook veel mannen zijn die prima tevreden zijn met hun mannelijkheid en zich afvragen waarom er zo'n probleem van gemaakt moet worden. Verder is het opvallend dat er

opnieuw veelvuldig gebruik gemaakt wordt van essentialistische termen als “mannelijke kern” en “mannelijke eigenschappen”. Dat er zoiets zou zijn als een mannelijke kern wordt door het constructivisme juist bevestigd. Er lijkt een terugkeer te zijn naar essentialistische visie op mannelijkheid. Of wellicht heeft de wetenschappelijk constructivistische visie de praktijk nooit bereikt?

§ 2.3 “De kracht van echte mannen”

Sommige mannen die in de war zijn gaan op zoek naar ‘echte’ mannelijkheid, maar het is onduidelijk wat die mannelijkheid voor hen dan precies inhoudt. Mannen zitten rond een vuur, hakken hout en delen over hun gevoelens. Het lijkt een combinatie te zijn van “back to nature” en oerinstincten en tegelijkertijd kwetsbaar en gevoelig mogen zijn. Zo kunnen zij bijvoorbeeld met elkaar delen over angsten en onzekerheden in werk, relaties en seksualiteit, en hoeven ze zich niet meer stoerder voor te doen dan ze zich voelen. Maar hoe een man zich zou moeten gedragen in relatie tot werk, vrouwen en seksualiteit, is onduidelijk. David Deida (2013) geeft een heldere visie over waar de problemen van de man vandaan komen en wat ‘echte’ mannelijkheid inhoudt.

David Deida heeft les gegeven en onderzoeken geleid aan verschillende universiteiten en is nu wereldwijd bekend als schrijver en spreker over zelfontplooiing en intieme relaties. Hoewel hijzelf Amerikaans is, worden zijn boeken wereldwijd verkocht en zijn ook in Nederland zeer populair. Hij schreef onder andere de bestseller “De kracht van echte mannen. Gids voor omgang met vrouwen, werk en seksualiteit”. Ik bespreek zijn boek hier om na te gaan wat volgens Deida de kracht is van “echte” mannen. Wat maakt mannen tot “echte” mannen? Door zijn boek hier te bespreken verwacht ik inzicht te krijgen in wat “echte” mannelijkheid zou zijn volgens het spirituele gedachtengoed. In hoofdstuk 3 ga ik verder in op dit spirituele gedachtengoed.

Om inzicht te krijgen in Deida’s ideeën over “echte” mannen, deel ik een fragment van de eerste pagina van zijn boek.

Dit boek is een gids voor een speciaal soort man die wij om ons heen zien ontstaan. Deze man is schaamteloos mannelijk - hij is doelbewust, vol zelfvertrouwen en doelgericht, en hij leidt zijn zelfgekozen manier van leven met grote integriteit en humor - en hij is gevoelig,

spontaan en spiritueel, met zijn hart betrokken bij het ontdekken en leven van zijn diepste waarheid.

Dit soort man is sterk geboeid door het vrouwelijke. Hij houdt ervan zijn vrouw seksueel te nemen, haar in vervoering te brengen, maar niet op de ouderwetse macho manier. Hij wil haar veeleer in vervoering brengen met zoveel liefde dat zij verdwijnt, zij beiden verdwijnen, in de volheid van het liefhebben zelf. Met overgave wil hij de liefde op deze aarde belichamen, in zijn werk en zijn seksualiteit, en hij doet dit als een vrij man, niet gehinderd door uiterlijke conventies of innerlijke lafheid. De nieuwe man is geen bange bullebak, die zich een houding aanmeet van een of andere King Kong die de baas is over het universum. Hij is evenmin een new-age-watje, zonder ruggengraat, zonder werkelijkheidszin. Hij heeft zowel zijn vrouwelijke als mannelijke kant aanvaard en hij beperkt zich niet langer tot een van beide. Hij hoeft niet zo nodig altijd gelijk te hebben of zich altijd veilig te voelen, meegaand te zijn of bereid tot delen, als een tweeslachtige allemansvriend. Hij leeft gewoon vanuit zijn diepste kern, geeft zijn gaven zonder terughoudendheid, ervaart het vluchtige ogenblik als de openheid van het bestaan en wil niets liever dan meer liefde in zijn leven brengen. Een echte man weet dat vrouwen eisen stellen aan mannen waar zij niet aan kunnen voldoen en hij laat zich hierdoor niet afleiden van zichzelf en zijn missie (Deida: 2003, 11).

Volgens Deida waren er tot voor kort vaste en afzonderlijke rolpatronen voor mannen en vrouwen. Van de mannen werd verwacht dat zij de deur uitgingen en geld verdienden. Vrouwen werden verondersteld thuis te blijven en voor de kinderen te zorgen.

De mannen manipuleerden hun vrouw vaak met hun fysieke en financiële dominantie en bedreigingen. Vrouwen manipuleerden hun man vaak op emotioneel en seksueel gebied. De typische en extreme karikaturen van deze voorbije tijd zijn de macho-lomperik en de onderdanige huisvrouw (Deida, 2003: 12).

In de ontwikkeling naar seksuele gelijkheid, begonnen mannen hun “vrouwelijke kant” te ontdekken, waarbij zij leerden mee te gaan met de stroom, kozen voor lang haar, kleurrijke kleding, de natuur, muziek en sensualiteit. Vrouwen ontdekten hun mannelijke kant en richtten zich op hun financiële en politieke onafhankelijkheid, hogere educatie, versterken van hun carrières, lange-

termijn doelstellingen en verwerven van assertiviteit. Mannen werden gevoeliger en bleken in staat luiers te verschonen. Maar volgens Deida is deze fase niet het einde. Het heeft geleid tot meer economische en sociale gelijkheid maar ook tot seksuele neutraliteit. Succesvolle vrouwen klagen dat mannen watjes zijn geworden en gevoelige mannen klagen dat vrouwen ‘manwijven’ zijn geworden. Volgens Deida is er daarom nog een derde stap te gaan, namelijk het terugbrengen van de seksuele polariteit. Volgens Deida zorgt seksuele gelijkheid voor seksuele neutraliteit, wat de oorzaak is voor het ontbreken van geluk in intieme relaties, omdat er een gebrek is aan polariteit. “Nu we de gelijkheid tussen de seksen hebben geaccepteerd, is het tijd om de eigen mannelijke of vrouwelijke essentie weer in eer te herstellen” (ibid: 12-14).

Interessant is dat Deida hiermee opnieuw een essentialistische visie op gender construeert. Hij legt de nadruk op de verschillen tussen mannelijk en vrouwelijk. Hij benadrukt overigens wel dat seksuele polariteit niet afhankelijk is van geslacht. Hij nodigt de lezer uit om te onderzoeken of hij/zij een mannelijke of vrouwelijke essentie heeft en hier vervolgens naar te leven (ibid: 16). Iemand met een mannelijke essentie zou dan best kunnen genieten van thuis met de kinderen spelen, maar diep van binnen worden gedreven door een gevoel een missie te hebben. “Hoewel alle mensen zowel mannelijke als vrouwelijke kwaliteiten hebben die zij op elk moment kunnen inzetten, hebben de meeste mannen en vrouwen een meer mannelijke of vrouwelijke kern” (ibid: 18). Dus hoewel zowel mannen en vrouwen kunnen genieten van zowel een bloedige bokswedstrijd als een romantisch liefdesverhaal, wordt hun kern vaak het meest geraakt door één van beide (ibid: 19).

Een aantal kenmerken die Deida schaaft onder een mannelijke essentie zijn: gericht op het beroepsleven, een missie hebben, de zoektocht naar vrijheid is een prioriteit. Kijkt liever naar voetbal op tv, want dat gaat over het bereiken van vrijheid. Missie, competitie en alles op het spel zetten met gevaar voor eigen leven wordt ervaren als vormen van extase. Heldenmoed. Sportieve prestaties. Leven op het randje. Zakelijke problemen oplossen. Fysiek sterk.

Kenmerken van een vrouwelijke essentie zouden zijn: gericht op thuis, met kinderen spelen, zoektocht naar liefde is prioriteit, kijkt liever naar een liefdesverhaal op tv, want dat gaat over het bereiken van liefde. Praten met vriendinnen over relaties. Vervuld worden van liefde. Fysieke kwetsbaarheid.

Volgens Deida heeft 90 % van de mensen een meer mannelijke of vrouwelijke essentie en 10 % heeft een essentie die meer in evenwicht is. Volgens Deida is dit biologisch bepaald, maar het is volgens mij de vraag in hoeverre ook deze zogenaamd biologische essentie gesocialiseerd is binnen een maatschappij. Volgens Deida is de oorzaak van veel lijden en psychologische stoornissen, dat vrouwen met een vrouwelijke essentie zich aanpassen aan een mannelijke werkwijze en mannen met een mannelijke essentie zich voegen naar de vrouwelijke stijl van samenwerking. Het zou zaak zijn om de “werkelijkheid” onder ogen te komen en de “ware verlangens” niet langer te verbergen. Deida doelt hiermee op het seksuele verlangen, omdat dit aangeeft of iemand een mannelijke of vrouwelijke essentie heeft. Hij nodigt de lezer dan ook uit om na te gaan of hij liever een bedpartner heeft die fysiek sterk is of die fysiek kwetsbaar is. “Wat zou je meer opwinden, in bed je partner onder je neerdrukken of zelf door je partner worden neergedrukt?” (ibid: 18-20).

Interessant is dat hier het seksuele verlangen als “waarachtig” wordt gezien. Dat waar we seksueel naar verlangen is wie we in essentie zouden zijn. De seksuele identiteit wordt gezien als iets dat authentiek en onwrikbaar is.

Het is interessant om te zien dat Deida een nieuw soort mannelijkheid construeert, dat “echt” of “authentiek” genoemd wordt. Maar tegelijkertijd zien we een nieuwe norm ontstaan voor mannen, die hen in zekere zin opgelegd wordt. Het concept mannelijkheid wordt gereconstrueerd, door een nieuwe norm te geven over waar een “echte man” aan moet voldoen. Hoewel het gaat om het ontdekken van “authenticiteit” is Deida erg normatief. Ik kan me voorstellen dat een man die het bovenstaande fragment uit het boek leest, enige druk ervaart in hoe hij man zou moeten zijn. Het is een nieuwe norm die wellicht de traditionele rolpatronen loslaat, maar toch vasthoudt aan essentialistische ideeën over mannelijkheid.

§ 2.4 Conclusie

In dit hoofdstuk ben ik ingegaan op voorbeelden uit de praktijk in Nederland om na te gaan in hoeverre eerder besproken literatuur over mannelijkheid terug te zien is in de huidige situatie van Nederland.

De zoektocht van de man begint met het afzetten tegen de dominante, agressieve, carrièrerichte, materialistische vorm van mannelijkheid. De zoekende man voelt zich in eerste instantie thuis bij

feminiene definities van mannelijkheid en met het loslaten van oude rolpatronen, ontstaat er ruimte voor de man om zijn kwetsbaarheid te tonen. Dit heeft geleid tot een “vrouwelijke” man, en een gemis aan mannelijke eigenschappen. Hierdoor gaat de man op zoek naar wat “authentieke” mannelijkheid voor hem betekent. Een vorm van mannelijkheid die tegelijkertijd kwetsbaar en mannelijk is. Een individuele constructie van mannelijkheid waarin de man “echt zichzelf” kan zijn. Het is interessant om te zien dat de zoektocht naar “echte” mannelijkheid vaak leidt tot een zoektocht naar authenticiteit en spiritualiteit. “Echt jezelf zijn” betekent in het geval van deze zoekende mannen dus samen met andere mannen rond een vuur zitten om te delen over gevoelens. Kwetsbaarheid gedeeld met andere mannen, is duidelijk terug te zien in de veelheid aan eerder genoemde mannenworkshops.

Er zijn duidelijk overeenkomsten te zien tussen wetenschappelijke theorie en de Nederlandse praktijk, namelijk het afzetten tegen dominante mannelijkheid en de zoektocht naar een alternatief die gevonden wordt in authenticiteit. Maar waar Connell deze groep afzet als een uitzondering, lijkt de zoektocht naar “echte mannelijkheid” in Nederland meer een algemene tendens te zijn. Veel mannen gaan op zoek naar echtheid in spiritualiteit en authenticiteit. Om te onderzoeken op welke wijze authenticiteit een antwoord biedt aan de verwarring van de man, ga ik in het volgende hoofdstuk in de zoektocht naar authenticiteit in het spirituele discours.

Ook is het de vraag of de hegemoniale vorm van mannelijkheid in Nederland nog wel beschreven kan worden als dominant, agressief of prestatiegericht. Veel mannen in Nederland zijn “feminien” en hebben “vrouwelijke” eigenschappen. Het is de vraag of de groep die op zoek gaat naar een alternatief de uitzondering is, of dat er wellicht een nieuwe hegemonie gevormd wordt. Het lijkt steeds meer een algemene norm te zijn dat een “echte” man zijn gevoel kan uiten. Het is een cliché dat vrouwen klagen dat Nederlandse mannen mietjes zijn. Een politiek leider moet tegenwoordig in staat zijn om zijn kwetsbaarheid publiek te tonen. Het loslaten van traditionele rolpatronen en ontwikkelen van “vrouwelijke” kwaliteiten, lijkt te zorgen voor een nieuw probleem, namelijk dat mannen niet meer weten wat echte mannelijkheid is.

Interessant is dat de traditionele rolverdeling nog steeds gebruikt wordt om een omslag in mannelijkheid te beschrijven. Mannen zouden meer “vrouwelijk” geworden zijn. Door veranderingen in mannelijkheid aan te duiden met mannelijke en vrouwelijke kenmerken, wordt het essentialistische gedachtegoed juist in stand gehouden. Het is een paradoxaal gegeven, dat

wanneer er gesproken wordt over gender gelijkheid, men er in de praktijk eigenlijk niet aan ontkomt te spreken over “mannelijk” en “vrouwelijk” en daarmee terug te grijpen op een essentialistische visie. In de geleefde praktijk is er dus geen sprake van een wetenschappelijke constructivistische benadering van gender en spreekt men vooralsnog in essentialistische termen als mannelijk en vrouwelijk. Veelvuldige mannenworkshops en boeken lijken gebaseerd op een behoefte om juist het onderscheid tussen mannelijk en vrouwelijk te benadrukken. De wetenschappelijke constructivistische benadering sluit dus niet aan op de praktijk. Een wetenschap die zich louter richt op het deconstrueren van gender, zal dus niet in staat zijn om deze essentialisering te beschrijven en verklaren. Wetenschappelijk onderzoek moet zich dus tevens richten op het begrijpen waarom men op zoek is naar essenties.

Hoofdstuk 3: Zoektocht naar Spiritualiteit en Authenticiteit

In het vorige hoofdstuk ben ik in gegaan op de transitie van mannelijkheid. Traditionele rollen van man-zijn worden losgelaten en veel mannen op zoek naar een nieuwe invulling van hun mannelijkheid. Het spiritualiteitsdiscours biedt een nieuwe visie op mannelijkheid die een alternatief is voor hegemoniale mannelijkheid. Deze visie benadrukt juist de verschillen tussen de mannelijke en vrouwelijke essentie en is dus essentialiserend in tegenstelling tot de wetenschappelijke, constructivistische benadering van gender.

In dit hoofdstuk zal ik ingaan op de afname van geïnstitutionaliseerde religie en de groei van spiritualiteit in westerse samenlevingen. Het spirituele discours kent een sterke nadruk op het loslaten van institutionele verwachtingen en het belang van authenticiteit. Dit speelt ook een belangrijke rol binnen de transitie van mannelijkheid. Om het verband hiertussen goed weer te kunnen geven, ga ik eerst in op de oorsprong en inhoud van het spiritualiteitsdiscours. Vervolgens leg ik in de conclusie het verband tussen transities in mannelijkheid en de toename van spiritualiteit in westerse samenlevingen.

§ 3.1 De sacralisering van het zelf

Het sociaal constructivisme gaat er van uit dat mensen hun eigen werkelijkheid creëren. Zij geven zelf betekenis aan hun leefwereld. Ze scheppen zelf een groter verhaal waar zij onderdeel van uitmaken. Met het loslaten van het grote verhaal dat het Christendom bood, gaan mensen op zoek naar nieuwe verhalen over wie ze zijn. Geïnstitutionaliseerde religie verdwijnt steeds meer naar de achtergrond van de samenleving, maar dat betekent niet dat mensen niet op zoek zijn naar zingevende verhalen over zichzelf.

Het hedendaagse spiritualiteitsdiscours kent een lange geschiedenis. Charles Taylor neemt een verschuiving waar in de achttiende eeuw, waarbij morele ethiek niet langer “van buitenaf” werd aangereikt door God, maar gebaseerd moest worden op een innerlijke stem. Contact met het ware en authentieke zelf werd dus noodzakelijk. Taylor noemt dit de moderne authenticiteitsethiek. “Deze ethiek van de authenticiteit verwacht van moderne mensen dat ze trouw zijn aan het zelf en het tot uitdrukking en ontplooiing trachten te brengen” (Taylor in Aupers & Houtman, 2003: 203). Deze authenticiteitsethiek speelt een belangrijke rol in New Age Spiritualiteit.

Paul Heelas (1996: 1-4) beschrijft de New Age Movement als een belangrijke pijler in de ontwikkeling van hedendaagse spiritualiteitsdiscours. De New Age Movement is een beweging die eind jaren '60, begin jaren '70 op gang is gekomen en ook wel bekend is als "the Age of Aquarius". Het wordt gezien als rebelse tegencultuur geleid door "Beatniks" ("gelukzaligen") en hippies, die pleit voor de vrijheid van zelf-expressie. Er ligt in deze beweging een focus op drie aspecten, namelijk het veranderen van de 'mainstream' (bijvoorbeeld door politiek activisme), het verwerpen van de 'mainstream' om zo een hedonistisch leven te leiden (sex, drugs en rock 'n roll) en het zoeken naar manieren van leven vanuit het authentieke zelf (ibid: 49-51).

Hoewel de oorsprong van het hedendaagse spiritualiteitsdiscours wellicht te vinden is in de New Age Movement van de jaren '60, benadrukt Heelas toch ook dat er veel verschillen zijn tussen hedendaagse spiritualiteit en de New Age Movement van de jaren '60. Dat was toch vooral een rebelse anti-kapitalistische tegencultuur, maar tegenwoordig wordt spiritualiteitsdiscours vaak ook juist gevonden binnen "mainstream" instituties. Heelas noemt ook de invloed die Oosterse spiritualiteit heeft gehad op het hedendaagse spiritualiteitsdiscours. Oosterse spiritualiteit zoals Boeddhisme, mystieke sufi Islam en Taoïsme kennen net als westerse hedendaagse spiritualiteit een nadruk op het transcenderen van het ego (ibid: 68).

Naarmate hedendaagse spiritualiteit zich ontwikkelt, ontstaat een grote diversiteit in het aanbod (healings, meditatie, communes, workshops, literatuur, muziek), waardoor het moeilijk is een eenduidige definitie te geven. In eerste instantie lijkt het een onsamenhangende mix van allerlei religies en geloofsovertuigingen, met invloeden van esoterie, mystiek, hindoeïsme, boeddhisme, christendom, taoïsme, islam, en de keltische, druide en mayacultuur. Toch herkent Heelas een gemeenschappelijke taal (lingua franca), die te maken heeft met de menselijke conditionering en de transformatie daarvan. Hij noemt deze gemene dele "Zelf-spiritualiteit". "New Agers make the monistic assumption that the Self itself is sacred" (ibid: 2). Er is een overkoepelend gedachtegoed dat het "Zelf" heilig is. "There is thus a general agreement that it is essential to shift from our contaminated mode of being - what we are by virtue of socialization - to that realm which constitutes our authentic nature" (ibid). Binnen het spiritualiteitsdiscours wordt een nadruk gelegd op de individuele verantwoordelijkheid om zich te bevrijden van sociale conditionering. Waarheid en autoriteit zou niet langer gevonden worden in dogma's en tradities, maar in de individuele ervaring van het leven (ibid: 25).

Ook Grace Davie bevestigt dat het moeilijk is een definitie te geven van spiritualiteit, maar dat er inderdaad een nadruk ligt op het zelf dat als heilig wordt gezien. Er wordt een nadruk gelegd op de individuele beleving van het Goddelijke. Er ligt een focus op “God in mij” en het realiseren van het volle potentieel van het zelf. Ook het idee dat ieder individu onderdeel is van een onderling verbonden Universum staat centraal (Davie, 2007: 164).

De afname van religie -met name Christendom- in westerse samenlevingen is de afgelopen eeuw een belangrijk onderwerp van onderzoek geweest in Religiestudies. Maar de afgelopen jaren krijgt het fenomeen ‘spiritualiteit’ steeds meer aandacht in onderzoek (Heelas & Woodhead, 2005: 1). Er is binnen wetenschappelijke literatuur veel discussie over de rol van religie in moderne samenlevingen. Secularisatie is het proces waarin religie vermindert in belang, zowel in de samenleving als in het individu. Modernisatie zou de oorzaak zijn van secularisatie. De secularisatiethese houdt het idee in dat de rol van religie afneemt en dat religie uit de samenleving zal verdwijnen. Echter geeft de wereld blijk van religieuze en spirituele tendensen die deze these ondermijnen. Over het algemeen zijn wetenschappers het er tegenwoordig over eens dat religie niet zal verdwijnen (Berger in Woodhead, 2002: 291). Secularisatie is echter wel reëel als een afname van ledenaantallen en invloed van religieuze organisaties. De oorzaak hiervan wordt op verschillende manieren verklaard: “als institutionele differentiatie (en daarmee afname van de dominantie van kerken als maatschappelijke instituties), als privatisering (toenemende verschuiving van religie naar de privésfeer), pluralisme (het bestaan van verschillende religies en wereldbeschouwingen naast elkaar, waardoor de geloofwaardigheid van elk daarvan ondermijnd wordt), individualisering (de neiging om ‘op eigen gezag’ elementen uit verschillende tradities te combineren), en rationalisering (toename van wetenschappelijke verklaringen van de wereld)” (<http://pers.uu.nl/nieuwe-spirituelen-sociaal-betrokken/>).

Grace Davie (2007: 245-256) concludeert dat religie niet verdwijnt, maar transformeert. Er zou een verschuiving plaatsvinden van “verplichting” naar “consumptie” en van collectieve religie naar een individuele beleving van religie. Dat wil dus zeggen dat religie niet meer iets is wat van buitenaf opgelegd wordt, maar wat mensen van binnenuit individueel ervaren. Ieder is vrij om te kiezen welke aspecten van religie passend is voor de individuele beleving. Dit wordt ook wel “religieuze bricolage” genoemd. Dit wil zeggen dat ieder individu zijn eigen religie kan samenstellen. Deze nadruk op de subjectieve beleving onderbouwen Heelas & Woodhead (2005: 78) met de subjectiviteitstheorie. Daarmee trachten zij te verklaren, waarom sacralisering en secularisatie tegelijkertijd plaats kunnen vinden. Want hoe kan het dat er een afname is van geïnstitutionaliseerde

religie, terwijl er een sterke toename is van interesse in spiritualiteit? De subjectiviteitsthese houdt in dat er een verschuiving is van religie waarbinnen het leven aangenomen moet worden als statisch gegeven, naar een spiritualiteit waarbij de subjectieve ervaring van het leven centraal staat. Heelas & Woodhead onderbouwen de subjectiviteitsthese met Charles Taylors notie van “The Subjective Turn” waar Taylor beargumenteert dat er in moderne samenlevingen sprake is van een beweging van “life-as” naar “subjective-life”. “It is a turn away from life lived in terms of external or objective roles, duties and obligations, and a turn towards life lived by reference to one’s own subjective experiences” (Heelas & Woodhead: 2). Dit zou een verschuiving betekenen van het moeten voldoen aan door de samenleving opgelegde normen en rollen (life-as), naar een individuele, unieke beleving van het leven (subjective-life). Autoriteit wordt niet langer buiten zichzelf gevonden (bijvoorbeeld bij een religieuze instelling), maar wordt gelegd bij het individu zelf. “If the ‘massive turn’ in modern culture is thus a turn away from life-as, it is correspondingly a turn towards subjective life. The latter has to do with states of consciousness, states of mind, memories, emotions, passions, sensations, bodily experiences, dreams, feelings, inner conscience, and sentiments - including moral sentiments like compassion” (Heelas & Woodhead, 2005: 2). “Thus the key value for the mode of life-as is conformity to external authority, whilst the key value for the mode of subjective-life is authentic connection with the inner depths of one’s unique life-in-relation” (Heelas & Woodhead, 2005: 4). Binnen religie is het subjectieve leven dus ondergeschikt aan een hogere, transcendente autoriteit, terwijl spiritualiteit het heilige vindt in de cultivering van het unieke, subjectieve zelf (ibid: 5). Aupers & Houtman (2006: 204) noemen dit ook wel de “sacralisering van het zelf”.

§ 3.2 Anti-institutionalisme

Aupers & Houtman (2003: 205) hebben onderzocht hoe de zoektocht naar authenticiteit die centraal staat binnen zelf-spiritualiteit, verbonden is met het hedendaagse anti-institutionalisme. Onder anti-institutionalisme wordt hier het verzet tegen sociale rollen verstaan. Het onderzoek werd verricht onder een elftal New Age leiders.

Het onderzoek laat zien dat de “sacralisering van het zelf” bij de respondenten zorgt voor het demoniseren van sociale instituties. Volgens de spirituele respondenten moet dat wat goed, waarachtig en betekenisvol is worden afgeleid uit de intuïtie of de innerlijke stem. Het zelf dat gesocialiseerd is door instituties - ook wel het ego genoemd -, wordt als een “onecht” product van de samenleving ervaren dat in contrast staat met een “hogere, dieper, of authentiek” zelf (2003: 205).

De auteurs definiëren New Age als “een gesecculariseerde manifestatie van de esoterische traditie, waarbinnen het onderscheid tussen religie en psychologie vervaagt”. Door de invloed van psycholoog Jung kunnen termen als God en psyche binnen New Age makkelijk met elkaar verwisseld worden. Het Goddelijke wordt gezien als iets dat in het eigen innerlijk gevonden kan worden (ibid: 206).

Respondenten geven aan dat het binnen hun visie op spiritualiteit vooral belangrijk is dat ieder zijn “eigen spirituele weg” kan gaan. Aanhangers van deze richting zetten zich af tegen geïnstitutionaliseerde religie met dogma’s en leerstellingen. Het is belangrijk voor ieder individu om zich te onttrekken aan institutionele druk van buitenaf en volledig vrij te zijn. Het Goddelijke wordt hierbij gezien als iets dat in zichzelf (?) zit. De nadruk wordt dan ook gelegd op de individuele ervaring van het Goddelijke, en hiermee zetten zij zich af tegen kerken, die volgens de respondenten te autoritair, dogmatisch en veruiterlijkt zouden zijn (ibid: 207). New Age spiritualiteit kan volgens dit onderzoek gezien worden als een verzet tegen autoritaire, dogmatische, geïnstitutionaliseerde kerken en vastgelegde rollen.: “In de kerk [...] heb je eigenlijk een soort bepalende rol van hoe het zou moeten. [...] Maar ik vind liever mijn eigen bron en bepaal vanuit mijn eigen bron wat mijn geweten is”, aldus een respondent (ibid: 208).

Naast een religieus anti-institutionalisme is er ook sprake van een algemeen anti-institutionalisme. Respondenten verzetten *zich* bijvoorbeeld ook tegen door de maatschappij opgelegde gender rollen. “De maatschappij geeft bepaalde voorschriften van hoe een vrouw of man zich zou moeten gedragen. Dit geeft een gevoel van sociale veiligheid. Maar later word je bewuster en denk je ‘Ja maar wil ik dit eigenlijk?’”, aldus een respondent (Aupers & Houtman, 2003: 209).

Verzet tegen instituties blijkt ook uit de gedachte dat het huwelijk als instituut volgens respondenten geen bestaansrecht meer heeft (ibid.: 209). Toch is de meerderheid van de respondenten getrouwd. Respondenten zijn niet per definitie tegen het huwelijk, wanneer dit een welbewuste vrije keuze is en niet iets dat wordt opgelegd door de maatschappij. Het mag niet als dwingende norm opgelegd worden (ibid: 210). Ook Heelas & Woodhead noemen het huwelijk als voorbeeld van een sociaal instituut. Degenen die het huwelijk als sociale plicht zien, zullen hun individuele geluk ervoor opofferen. Maar degenen die een “subjective-life” prefereren, ervaren het traditionele huwelijk als een beperking van de individualiteit (2005: 4).

Opvallend in Aupers & Houtman zijn de ideeën van New Age respondenten over “de natuur van de vrouw” en “de natuur van de man”. In hoofdstuk één zagen we binnen de wetenschap een

verschuiving is van het essentialisme naar sociaal-constructivisme. Maar de ideeën over gender uit de praktijk van het spiritualiteitsdiscours doen toch erg essentialistisch aan. Volgens de respondenten van Aupers en Houtman is de vrouw van nature “naar binnen gericht”. “Zij ontvangt, zorgt en is emotioneel betrokken bij wat zij doet. De man is meer naar buiten gericht. Hij brengt het eten in huis en kan afstand nemen van de dingen die hij doet.” (2003: 211) Dit wordt niet gezien als traditionele rollen, maar als natuurlijke fundamentele verschillen tussen mannen en vrouwen.

Er is een positieve waardering voor het vrouwelijke in New Age. Daarom is er vooral kritiek op vrouwen die te mannelijk zijn, doordat ze zich in hun carrière te veel hebben aangepast aan de mannenwereld. Overigens is er ook kritiek op mannen die te vrouwelijk zijn (ibid: 211). Wel benadrukken respondenten dat ze niets willen opleggen en niemand ergens toe willen verplichten. Het aannemen van een natuurlijke rol als man of vrouw moet van binnenuit komen en niet van buiten opgelegd worden (ibid: 212). Hoewel ideeën over gender opvallend essentialistisch en normatief lijken, wordt individuele vrijheid toch hoog gewaardeerd.

Moderne bureaucratie wordt door de New Age respondenten gezien als onmenselijk en zielloos. Identificatie met carrière en status wordt gezien als de bron van persoonlijke problemen. De onderdrukking van het zelf aan een voorgegeven sociale orde, zou onvermijdelijk tot frustratie, depressie, ongelukkigheid, ziekte, geweld en zieke vormen van seksualiteit leiden (vrij vertaald uit Aupers en Houtman, 2006: 205). Volgens het artikel is er onder New Agers tevens een wantrouwen ten opzichte van rationaliteit. We leven volgens hen in een hoofdcultuur. “Het authentieke zelf is niet te vinden in het hoofd, maar in het lichaam, in de emoties en in spirituele zintuigen” (Aupers & Houtman, 2003: 214-215). Dat het lichaam een belangrijke rol speelt in het aanwijzen van authenticiteit bevestigd ook van de Port (2010: 71). Hij laat voorbeelden zien waarbij mensen echtheid claimen te ervaren in extreme fysieke ervaringen, zoals de adrenalinekick bij het bungeejumpen of te voet de woestijn doorkruizen. Inauthentiek is het bedachte en gemaakte. Ook hier is dus het onderscheid te zien tussen het hoofdelijke dat inauthentiek zou zijn en het lichamelijke dat als authentiek wordt ervaren.

Aupers & Houtman hebben aangetoond dat het spirituele gedachtengoed zoals aangehangen door de respondenten in het onderzoek anti-institutioneel is. Hier zijn een aantal kanttekeningen bij te maken. Ten eerste betekent het niet dat het spiritualiteitsdiscours in algemene zin per definitie anti-institutioneel is. Volgens Heelas (2005: 4) is er tegenwoordig veel wisselwerking tussen het bedrijfsleven en het spirituele gedachtengoed. Ten tweede beschrijven Heelas & Woodhead ook het

spanningsveld tussen geïnstitutionaliseerde samenleving met sociale rollen en de persoonlijke beleving van het individu. Volgens hen zijn ze onverenigbaar. Persoonlijke emoties en verlangens vormen een bedreiging voor de sociale plicht. En sociale eisen benadelen de integriteit van het individu. Echter moet zelf-spiritualiteit niet verward worden met individualisme, omdat er bij zelf-spiritualiteit een sterke nadruk ligt op het zelf in relatie tot de samenleving (ibid: 11). Joantine Berghuijs bevestigt dit met haar onderzoek naar sociale betrokkenheid in nieuwe spiritualiteit. Zij concludeert dat de aanname dat nieuwe spirituelen egocentrisch en narcistisch zouden zijn niet klopt en dat zij wel degelijk sociaal betrokken zijn (2013: 775-792). Dit suggereert dat zelf-spiritualiteit en de ontwikkeling van het zelf, samen kan gaan met sociale betrokkenheid in de samenleving. Het zou interessant zijn verder onderzoek te doen naar de wijze waarop zelf-spiritualiteit zich juist wel verbindt met sociale instituties en het bedrijfsleven in de samenleving.

§ 3.3 Authenticiteit als sociaal construct

Het sociaal constructivisme gaat er van uit dat mensen hun eigen werkelijkheid creëren. Zij geven zelf betekenis aan hun leefwereld. Ook de zoektocht naar authenticiteit wordt vanuit dit wetenschappelijke perspectief als een sociaal construct gezien. Het is niet aan de wetenschapper om te bepalen wat wel of niet authentiek is. Authenticiteit als analysebegrip voldoet dus niet. Wel is het relevant om te onderzoeken waarom authenticiteit voor veel mensen in deze tijd belangrijk is als levensproject. Mensen zijn veel met het zelf bezig, het is een reëel onderdeel van hun leefwereld.

Het spiritualiteitsdiscours legt een nadruk op het belang van authenticiteit. Er wordt vanuit het spirituele gedachtegoed kritisch gekeken naar kapitalistische, rationele systemen met voorgelegde sociale rollen. Die zouden “onecht” en “ziekmakend” zijn. Er is een sterke nadruk op de ontwikkeling van het zelf en vrijheid voor de expressie van dit zelf.

Binnen het spirituele gedachtegoed wordt zo een “authenticiteitsideaal” gecreëerd. Het zoeken naar authenticiteit dient als bevrijding van bepaalde sociale constructies, maar kan in zichzelf ook gezien worden als sociaal construct. Binnen het spiritualiteitsdiscours worden lichamelijke, emoties en zintuigen als authentiek aangeduid, terwijl rationaliteit en kapitalistische systemen als inauthentiek worden aangeduid. Er wordt een invulling gegeven aan dat wat authentiek zou zijn. Er wordt als het ware een nieuw verhaal gecreëerd waar mensen zich aan conformeren. Aupers & Houtman argumenteren daarom dat het streven naar authenticiteit ook als een dwingende norm gezien kan worden.

“Duidt het belang van authenticiteit in de hedendaagse cultuur nu op een eenduidig proces van de-institutionalisering of komt er een nieuwe institutionele druk voor in de plaats? Het collectieve streven naar authenticiteit lijkt op het eerste gezicht slechts onbeperkte mogelijkheden te bieden: het individu dient zich optimaal te ontplooiën en te alle tijde zichzelf te zijn. Maar tegelijkertijd is het streven naar authenticiteit een dwingende norm, die mensen zichzelf en elkaar opleggen” (Aupers & Houtman, 2003: 220).

Aupers & Houtman argumenteren dat het belang van een zoektocht naar een zogenaamd authentiek zelf geconstrueerd wordt binnen het spiritualiteitsdiscours. De zoektocht naar authenticiteit staat niet op zichzelf maar wordt gecreëerd door een proces van socialisatie in New Age Spiritualiteit.

Het spiritualiteitsdiscours biedt een nieuw kader waarmee respondenten hun leefwereld interpreteren. Hun zoektocht begint met een latent gevoel van vervreemding in een geïnstitutionaliseerde samenleving. Dit roept vragen op naar identiteit en betekenis: Wie ben ik echt? Wat wil ik echt? Dit latente gevoel van vervreemding wordt aangewakkerd door een gesprek met een spiritueel consultant (Aupers & Houtman, 2003: 220).

Van belang is hier de wisselwerking tussen het spirituele gedachtegoed en leefwereld van de respondenten. Het spiritualiteitsdiscours geeft niet alleen een antwoord op een bestaand probleem, maar draagt ook actief bij aan het definiëren van het probleem en geeft richting aan het denken en handelen van de respondenten door een nieuw interpretatiekader aan te reiken. Dat wat authentiek is wordt vanuit wetenschappelijk sociaal constructivistisch perspectief dus niet gezien als een vaststaand gegeven, maar als iets dat actief geconstrueerd wordt, binnen het spirituele gedachtegoed.

De zoektocht naar authenticiteit positioneert zich weliswaar retorisch tegenover de moderne orde maar is daar, sociologisch beschouwd, inmiddels volledig mee verbonden geraakt. Zeker de zoektocht naar persoonlijke authenticiteit heeft onmiskenbaar een massaal en collectief karakter gekregen. [...] Dat is een paradoxale ontwikkeling: het zoeken naar een authentiek zelf dat zich onderscheidt van de massa is een sociaal feit. Gegeven het collectieve karakter van het authenticiteitsideaal is het niet verwonderlijk dat er sociale druk wordt uitgeoefend op individuen om zich te onttrekken aan de verbeelde status quo. Men mag niet alleen authentiek zijn, men moet het zijn. [...] Authenticiteit is daarmee niet langer een vrijblijvend ideaal, maar een culturele imperatief en een sociaal regime (Aupers, Houtman & Roeland, 2010: 6).

§ 3.4 Kritiek op sociaal constructivisme

Van de Port (2004) bevestigt dat er ook binnen antropologisch onderzoek inderdaad steeds meer de nadruk gelegd wordt op de manier waarop authenticiteit sociaal geconstrueerd wordt. Het lijkt er dan op dat niets eigenlijk nog als ‘echt’ of authentiek aangeduid kan worden, want de onderzoeker dient altijd te kijken naar wie of wat die echtheid tot stand heeft gebracht. Alles dat gezien wordt als “natuurlijk, God gegeven, gezond verstand en eeuwenoud” wordt vanuit antropologisch perspectief gezien als “verzonnen”. Het zijn mensen die deze betekenis verlenen aan bepaalde dingen, en dus iedere leefwereld is door mensen geconstrueerd. “Showing the made-up in the taken-for-granted” is volgens van de Port inderdaad de taak van wetenschappers en met name antropologen. Maar volgens hem wordt er te veel nadruk gelegd op hoe authenticiteit verzonnen wordt, in plaats van op het proces waarmee authenticiteit tot stand komt (van de Port: 2004). In plaats van het herhaaldelijk aantonen dat alles geconstrueerd is, is het volgens van de Port van belang om te onderzoeken hoe constructies tot stand komen en waaraan ze hun overtuigingskracht ontleneren.

Want hoe zit het met de mensen die zelf in hun constructies van het “echte” geloven? Hoewel zij van buitenaf bestudeerd worden door wetenschappers die proberen te begrijpen en bewijzen hoe en waarom het “Heilige Zelf” slechts een construct is, lijken mensen die geloven in dat Zelf hier geen last van te hebben. Zij zijn prima in staat zichzelf te laten geloven dat er zoiets als een “Heilig Zelf” bestaat en lijken hier ook gelukkig mee te zijn.

Van de Port pleit ervoor om de constructies van authenticiteit en de concepten waarmee mensen hun leven vorm geven meer serieus moeten nemen. Hoewel hij nog steeds een voorstander is van de constructivistische methode, poogt hij een nieuwe balans te creëren tussen wetenschappelijk onderzoek naar de constructie van authenticiteit en de manier waarop authenticiteit daadwerkelijk als “echt” beleefd wordt. Van de Port tracht hier een brug te slaan tussen wetenschappelijke kennis en de geleefde werkelijkheid. Er moet in onderzoek niet alleen gekeken worden naar *dat* authenticiteit wordt geconstrueerd, maar vooral ook naar *hoe* mensen deze constructie trachten te overstijgen. Hoewel mensen zelf hun eigen leefwereld construeren, maken zij deze leefwereld tot echt (van de Port: 2004).

Het is aan de onderzoeker om te laten zien wat mensen in het werk stellen om zich, in het licht van de onmogelijkheid van een “symbolic closure” min of meer coherente, stabiele, “authentieke” identiteiten aan te meten (van de Port, 2010: 86).

Wetenschappers moeten dus “het verlangen naar een wereld die simpelweg is - onbevraagd en onbetwijfeld -” meer serieus nemen, want dit verlangen is volgens van de Port niet te temperen door het onderstrepen van de gemaaktheid der dingen (2010: 84). Om dit argument kracht bij te zetten gaat van de Port in op zijn eigen homoseksuele verlangen, dat hij als “echt” ervaart, ondanks alle pogingen het te deconstrueren.

The direction of my desire -my homosexuality- is immune to all attempts to deconstruct it.
[...] That desire, I am able to tell myself, is not made up. It is genuine (van de Port, s: 878).

In een mailuitwisseling licht hij dit toe:

Mijn fascinatie is en blijft dat ik uiteraard 100% gay kan deconstrueren (“de term homoseksualiteit is een 19e eeuwse uitvinding”), maar dat die mededeling, populair gezegd, “niet aankomt” bij mij; er clashen daar verschillende manieren van weten, de abstracte, gedistantieerde deconstructie, en de doorleefde en levensomvattende vormen van identificatie en verlangen.

Het verlangen om te geloven in de echtheid van een gemaakte leefwereld, is dus groter dan het verlangen deze te deconstrueren. Hier wordt de kloof zichtbaar tussen het wetenschappelijk deconstrueren van een leefwereld en de beleving van echtheid in deze leefwereld. Er is een kloof tussen het weten van de gemaaktheid der dingen en de beleving van de echtheid der dingen. Vandaar dat van de Port er voor pleit de echtheid van deze beleving ook vanuit wetenschappelijk perspectief serieus te nemen.

§ 3.5 Conclusie

Binnen Religiestudies wordt veel onderzoek gedaan naar de afname van religie. In eerste instantie werd de secularisatiethese aangehouden, die inhoudt dat modernisme ervoor zorgt dat religie afneemt. Echter blijkt dat er naast een proces van secularisatie, tegelijk een proces van sacralisatie plaatsvindt. Paul Heelas komt met de subjectiviteitstheorie die moet verklaren waarom sacralisering en secularisering tegelijkertijd plaatsvinden. Religie neemt af en spiritualiteit neemt toe. Er vindt een verschuiving plaats die Charles Taylor “The Subjective Turn” noemt. Er komt steeds meer nadruk op de subjectieve beleving, in plaats van dat waarheid gezocht wordt in een autoriteit buiten het zelf zoals bij een religieuze instelling. Heelas noemt dit “zelf-spiritualiteit”.

Binnen het spiritualiteitsdiscours ligt een sterke nadruk op authenticiteit.. "Echt zichzelf" kunnen zijn en dit zelf tot volle ontplooiing zien te brengen wordt belangrijk geacht. In plaats van een God buiten zichzelf, is er binnen het spiritualiteitsdiscours sprake van het Goddelijke in het zelf. Aupers & Houtman noemen dit de sacralisering van het zelf. Dit zelf wordt los gezien van de sociale orde. Aupers en Houtman beschrijven New Age Spiritualiteit dan ook als anti-institutioneel. Authenticiteit zou gevonden moeten worden buiten de instituties en opgelegde normen en rolpatronen. Echter laten Heelas & Woodhead (2005) en Berghuijs (2014) zien dat zelf-spiritualiteit niet egocentrisch is en wel degelijk samen kan gaan met sociale betrokkenheid.

De zoektocht naar authenticiteit wordt vanuit de wetenschap gezien als een sociaal construct. Mensen creëren nieuwe verhalen over zichzelf om in te geloven. Verhalen over het bestaan van een "authentiek, Heilig Zelf" dat tot ontwikkeling gebracht zou moeten worden. Aupers & Houtman wijzen op de sociale druk om "echt" en "authentiek" te moeten zijn. Zij deconstrueren als het ware het begrip authenticiteit.

Van de Port heeft kritiek op de eindeloze deconstructie van leefwerelden door de wetenschap. Hij laat zien dat het er niet om gaat de echtheid der dingen te definiëren, maar de wijze waarop authenticiteit tot stand gebracht en ervaren wordt. Van de Port maakt de kloof zichtbaar tussen een wetenschappelijk sociaal constructivistische benadering van authenticiteit en de beleving van authenticiteit. Hij pleit er dan ook voor om leefwerelden niet eindeloos te deconstrueren, maar ze serieus te nemen en te onderzoeken hoe ze tot stand komen. De verhalen waar mensen in leven zijn niet "slechts verzonnen", maar "echt gemaakt". Bovendien is er volgens van de Port een oneindig verlangen van mensen om in een wereld te leven die zonder twijfel is. Dit zou verklaren waarom mensen steeds nieuwe verhalen scheppen om in te leven en geen belang hebben bij een wetenschappelijke deconstructie van hun leefwereld.

Hoofdstuk 4: Conclusie

De nieuwe Adam. Een feit of een illusie? In moderne samenlevingen ontstaan nieuwe ideeën over wat het betekent om man te zijn. Het spirituele denken geeft duidelijk richting aan hoe de nieuwe man zich zou moeten gedragen. Zo moet hij bijvoorbeeld authentiek zijn en gedreven zijn door een missie. Er is daarin een visie te herkennen, die uitgaat van essentialistische ideeën over man en vrouw. Een nieuw manbeeld, dat juist sterk de nadruk legt op het onderscheid tussen Adam en Eva. Nieuwe ideeën over mannelijkheid worden geconstrueerd. Ze zijn als het ware “verzonnen”, maar dat betekent niet dat ze niet echt zijn in de beleving ervan.

Ik geef eerst een korte samenvatting van het onderzoek, om vervolgens antwoord te geven op de hoofdvraag.

Binnen gender studies heeft een verschuiving plaatsgevonden van een essentialistisch naar een constructivistisch onderzoeksmodel. Mannelijkheid en vrouwelijkheid werden niet langer gezien als biologisch bepaalde statische gegevens, maar als sociaal geconstrueerde concepten. Mensen geven betekenis aan gender.

Vanuit deze constructivistische visie ontwikkelt Raewyn Connell het hegemoniale model om mannelijkheid te bestuderen. Volgens Connell zijn er meerdere vormen van mannelijkheid binnen een cultuur, en is er altijd een dominante norm van mannelijkheid te herkennen, die hegemoniaal is. De dominante norm van mannelijkheid in Westerse samenlevingen wordt vaak beschreven als carrière-gericht, autoritair, agressief en rationeel. Het zou “vrouwelijke kwaliteiten” als emoties en lichamelijke onderdrukken.

In Nederland zijn verschuivingen waar te nemen in de dominante hegemoniale norm voor mannelijkheid. Van mannen wordt tegenwoordig verwacht dat ze gevoelig zijn, hun emoties tonen en huiselijke zorgtaken op zich nemen. Tegelijkertijd blijft er een norm bestaan van de heteroseksuele, dominante, stoere carrièreman. Het populaire boek “50 shades of grey” over mannelijke dominantie, laat zien dat er bij sommige (hoogopgeleide, succesvolle, onafhankelijke, vrijgezelle) vrouwen een verwachting leeft dat mannen dominant zijn in bed. Deze tegenstrijdige verwachtingen zouden voor verwarring zorgen in de mannelijke identiteit.

Sommige mannen gaan op zoek naar nieuwe manieren van man zijn in het spirituele discours. Het spirituele discours definieert het probleem als een 'crisis van de man' en David Deida formuleert het nog stelliger: "moderne mannen zijn watjes!" Mannen zouden niet meer weten hoe ze echte mannen moeten zijn. Deida's boek "De kracht van echte mannen" is één van de vele voorbeelden van de manier waarop het spirituele discours richting geeft aan de zoekende man en zijn probleem definieert. Het is opvallend hoe het spirituele discours gericht is op het loslaten van traditionele, voorgeschreven rollen en op het leven vanuit het authentieke zelf, maar toch duidelijk richting geeft aan hoe "echte mannen" zouden moeten zijn. De oplossing die Deida biedt ligt namelijk in het terugbrengen van de mannelijke en vrouwelijke essentie. Hoewel traditionele rolpatronen worden loslaten, wordt tegelijkertijd een nieuw verhaal gecreëerd, met nieuwe normen. Hoewel wetenschappers proberen om gender en authenticiteit te deconstrueren, is het spirituele discours juist essentialistisch en normatief.

Binnen Religiestudies is veel onderzoek gedaan naar de afname van religie. In eerste instantie werd de secularisatiethese aangehouden, welke het idee inhoudt dat moderniteit zorgt voor het verdwijnen van geïnstitutionaliseerde religie. Echter blijkt dat religie niet verdwijnt, maar transformeert. De grote opkomst van het spiritualiteitsdiscours is hier het bewijs van. Charles Taylor duidt de verschuivingen in religie aan met de "Subjective Turn" waarbij er steeds meer nadruk komt te liggen op de subjectieve ervaring van de werkelijkheid. Waarheid en moraliteit worden niet buiten het zelf gezocht bij externe autoriteit zoals een religieuze instelling, maar dient in het zelf en de subjectieve ervaring gezocht te worden. Dit wordt ook wel de sacralisering van het zelf genoemd. Dit gaat vaak samen met anti-institutionalisme. Er wordt binnen het spiritualiteitsdiscours verondersteld dat sociale rollen, normen en instituties de vrije expressie van het zelf beperken. Paul Heelas argumenteert dan ook dat sociale verwachtingen en subjectieve ervaringen niet te verenigen zijn. Echter moet zelf-spiritualiteit niet verward worden met individualisme en egoïsme. Joantine Berghuijs bevestigt dit met haar onderzoek naar sociale betrokkenheid bij nieuwe spiritualiteit. Zij concludeert dat er wel degelijk sprake is van sociale betrokkenheid binnen nieuwe spiritualiteit.

Vanuit het sociaal constructivistische perspectief creëren mensen hun eigen werkelijkheid. Ze scheppen zelf een groter verhaal waar zij onderdeel van uitmaken. Met het loslaten van het grote verhaal dat het Christendom bood, gaan mensen op zoek naar nieuwe verhalen over wie ze zijn. Geïnstitutionaliseerde religie verdwijnt steeds meer naar de achtergrond van de samenleving, maar

dat betekent niet dat mensen niet op zoek zijn naar zingevende verhalen over zichzelf. Er blijft een verlangen te weten wie men werkelijk is en dus worden er nieuwe verhalen gecreëerd. De moderne authenticiteitsethiek komt juist op, wanneer traditionele religie afneemt. Er vindt een verschuiving plaats van externe ethiek, naar een intern moreel besef. Men voelt zich niet langer afhankelijk van een God buiten zichzelf die vertelt hoe het leven moet, maar is gewezen op een innerlijke wijsheid. Zoals ze in New Age Spiritualiteit zeggen: “God, dat ben ik!” Het Goddelijke dient in zichzelf gevonden te worden en moet optimaal tot ontwikkeling gebracht worden. Het nieuwe verhaal vertelt dus dat er zoiets is als een ‘authentiek zelf’, waarnaar gezocht zou moeten worden en dat tot uitdrukking gebracht zou moeten worden. Het sociaal-constructivisme wilde met wetenschappelijk onderzoek bewijzen dat alles een construct is van de mens en dat ‘echtheid’ dus niet bestaat. Steeds opnieuw moest onderzoek aantonen dat niets authentiek is en alles slechts verzonnen door de mens. Maar deze puur constructivistische benadering is ook eenzijdig. Want hoewel mensen zelf hun leefwereld creëren, *beleven* zij deze leefwereld tegelijkertijd als echt en authentiek. De leefwereld bestaat en is dus voor hun echt. Met name in de wijze waarop mensen hun leefwereld tot uitdrukking brengen in de materiële wereld. Onderzoek dient er dus rekening mee te houden, dat hoewel leefwerelden geconstrueerd zijn, ze niet “slechts verzonnen” zijn, maar “echt gemaakt”. In plaats van het continu deconstrueren van de gemaakte wereld, dient de beleving van de leefwereld serieus genomen te worden.

De hoofdvraag van dit onderzoek is: “Wat is het verband tussen veranderingen in visies op mannelijkheid en de zoektocht naar authenticiteit in New Age Spiritualiteit?”

Zoals we in het eerste hoofdstuk hebben gezien is er een transitie gaande van wat ‘echte mannelijkheid’ nu eigenlijk is. Er zijn hegemoniale ideeën over echte mannelijkheid, waarbij het zou gaan over dominantie, agressiviteit, initiatiefrijk, carrièregericht en resultaatgericht. Mannen die niet aan deze maatstaf kunnen voldoen, gaan op zoek naar een alternatief en kunnen terecht komen bij New Age Spiritualiteit, waar de zoektocht naar authenticiteit centraal staat. ‘Echte’ mannelijkheid gaat daar over in contact zijn met gevoelens als angst en onzekerheid en dit kwetsbaar mogen delen met andere mannen. Er zijn vele workshops en mannengroepen ontstaan waar mannen samen komen om te praten over gevoelens en angsten. Binnen deze mannengroepen is vaak een terugkeer naar een essentialistische visie op mannelijkheid te zien, waarbij weer nadruk wordt gelegd op wat het betekent om man te zijn met mannelijke kwaliteiten. De man wordt bijvoorbeeld gezien als de ‘jager’ en naar buiten gericht en de vrouw als ‘verzorger’ en naar binnen

gericht. Er komt weer een duidelijke nadruk op verschillen in gender. Een ‘echte’ man is een man die in contact staat met zijn lichaam en seksualiteit, met zijn oerinstinct, met de jager in hem. Het boek van David Deida, geeft duidelijk een norm over wat echte mannen zouden zijn. Hoewel de nadruk in New Age Spiritualiteit en het zoeken naar authenticiteit lag op het zich ontworstelen van sociale verwachtingen en normen, wordt hier juist opnieuw een mannelijkheid geconstrueerd, die erg essentialistisch is.

Er zijn duidelijke overeenkomsten te herkennen tussen de transitie van mannelijkheid en de zoektocht naar authenticiteit. In beide gevallen gaat het om het loslaten van bepaalde sociale rollen. Bij mannelijkheid gaat het om het loslaten van stereotype beelden van mannen. Jongens worden gesocialiseerd in een samenleving waar een bepaalde norm geldt voor mannen. Heteroseksualiteit is bijvoorbeeld zo’n norm. Ook wordt er vaak van mannen verwacht dat zij een rol als kostwinner van een gezin op zich nemen. Maar doordat steeds meer vrouwen economisch onafhankelijk zijn, verandert daar ook veel in. Naast stoer en mannelijk, wordt van mannen nu ook verwacht dat zij hun emoties kunnen tonen en luiers kunnen verschonen. Mannen moeten naast mannelijkheid, ook vrouwelijke eigenschappen zoals kwetsbaarheid bezitten. Deze beweging naar meer “echtheid” is ook heel duidelijk te herkennen binnen de zoektocht naar authenticiteit, zoals die centraal staat binnen het spiritualiteitsdiscours. Deze echtheid wordt vaak gezocht in het lichaam en in emoties. Lichamelijke sensaties worden als ‘echt’ gezien, zoals van de Port duidelijk illustreert met zijn voorbeeld van de vrouw die door de woestijn trekt. De extreme fysieke ervaring, wordt gezien als ‘echt’. Ook het uiten van emoties wordt gezien als echt.

De beweging weg van opgelegde rolpatronen, naar een mannelijkheid die authentiek en ‘natuurlijk’ zou zijn, klinkt allemaal idyllisch. Echte mannen mogen huilen, mannen mogen zorgen en tegelijkertijd mogen zij hun rauwe kracht benutten. Maar als we dit vanuit een constructivistisch wetenschappelijk oogpunt benaderen, is het enkel een verschuiving van de waarheidssensatie. Er wordt een nieuw verhaal gecreëerd. En na decennialang zwoegen in een kapitalistische wereld en het voldoen aan economische doelen van de maatschappij, vallen mannen als een blok voor het idealistische plaatje van de man die met blote voeten in het gras zijn oerbrul laat klinken.

Dat wat als echte mannelijkheid doorgaat, is voortdurend aan verandering onderhevig. En hoewel het nieuwe verhaal van de ‘authentieke man’ aantrekkelijk is, is het als wetenschapper (en als mens)

belangrijk om zich ervan bewust te zijn dat het de mens is die betekenis geeft aan de wereld. Dat bewustzijn opent de mogelijkheid tot verandering van leefwerelden.

De *beleving* van echtheid is van belang in het onderzoek naar echtheid. Het gaat niet zozeer om het deconstrueren van de gemaakte wereld, maar om te onderzoeken op welke wijze echtheid gemaakt wordt en op welke wijze mensen proberen deze gemaaktheid te ontstijgen.

Want hoewel wetenschappers in staat zijn leefwerelden te deconstrueren, blijft het verlangen in mensen naar een wereld die zonder twijfel echt is bestaan, waardoor steeds opnieuw verhalen worden gecreëerd over de “ware essentie” van het leven. Er is een verlangen naar “symbolic closure”. Zo ook blijft kennelijk het verlangen om te definiëren wat mannelijkheid “echt” is, zoals te zien in voorbeelden uit het spiritualiteitsdiscours. Het verlangen om mannelijkheid te definiëren maakt dat “mannelijkheid” gevangen zit in essentialistische ideeën. Spreken over mannelijkheid en vrouwelijkheid is überhaupt essentialistisch.

Verder onderzoek

Van de Port pleitte er al voor leefwerelden niet alleen wetenschappelijk te deconstrueren, maar ook te onderzoeken op welke wijze leefwerelden tot stand komen. Mij lijkt het tevens interessant om het spanningsveld tussen zelf-spiritualiteit en de samenleving te onderzoeken, door te kijken op welke wijze de inhoud van het spirituele gedachtegoed invloed heeft op hoe de Westerse samenleving georganiseerd wordt. Er is een wisselwerking tussen spiritualiteitsdenken en samenleving, dat een nieuw verhaal schept voor mensen om in te leven. Een verhaal waarbij het authentieke zelf tot expressie gebracht kan worden, terwijl men onderdeel uitmaakt van een gemeenschap en hier actief een bijdrage aan levert. Het zou interessant dit spanningsveld tussen individu en samenleving uitgebreider te onderzoeken.

Persoonlijke reflectie

Het is niet aan een wetenschapper om idealistisch te zijn. Toch is het boeiend te filosoferen over de toekomst van de wereld. Zelf ben ik optimistisch over het nieuwe verhaal dat gecreëerd wordt voor mannen, omdat het meer ruimte biedt voor zachtheid, kwetsbaarheid en verbinding, terwijl ze in hun kracht staan. Het idee dat iedere man als individu bepaalt welke betekenis hij geeft aan zijn

mannelijkheid, lijkt ideaal. Er zijn dan geen voorgeschreven rollen meer, en iedere man gaat op zoek naar een authentieke mannelijkheid. Wat authentiek is wordt niet meer van buitenaf opgelegd, maar van binnenuit uniek, subjectief ervaren. Echter blijkt het moeilijk om daadwerkelijk los te komen van associaties bij categorieën als mannelijk en vrouwelijk. Het zou interessant zijn te onderzoeken hoe een wereld eruit ziet zonder deze tweedeling. Een wereld die voorbij gaat aan categorieën als mannelijk en vrouwelijk, waarbij mensen allereerst mens zijn, en daarna pas man of vrouw. Maar wellicht heeft Deida gelijk dat seksuele gelijkheid, zorgt voor seksuele neutraliteit en een gebrek aan seksuele aantrekkingskracht en is een wereld zonder deze polariteit uiterst slaapverwekkend.

Epiloog

Het schrijven van deze scriptie was een grote uitdaging. Allereerst de uitdaging om keer op keer mijn faalangst aan te gaan. Iedere keer als ik een boek oppakte om te lezen, gierden de faalangst monsters door mijn hoofd en lijf: “ik kan het niet, ik snap het niet!!!”. De ene keer nam ik de monstertjes op schoot en troostte ik mijn angstige zelf. De andere keer dwong ik mijzelf met tranen op mijn wangen en paniek in mijn lijf om toch nog een zin te lezen en mij niet gewonnen te geven. Na uren paniek kwam er dan ineens weer een flow en kon ik intens genieten van alle nieuwe inzichten en kennis! De wil tot weten gierde net zo goed door mijn lijf. Door de kasten van de bibliotheek neuzen op zoek naar dat ene boek. Genieten van lekkere cappuccino's en lezen over ingewikkelde theorieën over de gesteldheid van mannen in de wereld. Me student voelen van het leven en zo gretig zijn om meer te leren. Nieuwe inzichten en kennis direct kunnen toepassen in coachingssessies met mannen, door ze een beter begrip te geven van de wereld waarin ze leven.

De tweede uitdaging was het reflecteren op mijn eigen geloof. Kritisch reflecteren op mijn spirituele ego-construct dat zo overtuigd is van de waarheid van het “authentieke zelf”. Ontdekken hoezeer ik een kind ben van de tijd en mijn ideeën over de wereld beïnvloed zijn door de tijdsgeest. Gevangen in de waarheid van mijn leefwereld en daar dan even boven uitstijgen door het meta-perspectief van de wetenschap. Om vervolgens weer in de ervaring van het leven te duiken.

Prof. Dr. Birgit Meyer, mijn scriptiebegeleidster, vroeg mij in een eerste bespreking of ik bereid was om echt objectief naar bepaalde fenomenen te kijken. Ik kwam namelijk aandragen met een empirisch onderzoek dat de toegevoegde waarde van seksuele inwijding moest bewijzen. Ik wilde mijn eigen praktijk onderzoeken. Gelukkig wees Meyer mij op de subjectiviteit van dit voorstel en mocht ik op zoek naar een theoretische benadering van mannelijkheid, seksualiteit en authenticiteit.

Ik herinner me de discussies tijdens mijn studie over de relatie tussen wetenschap en religie. Hoe kan zoiets als geloven nou rationeel onderzocht worden? Het hoofd kan toch nooit kan bevatten waar het hart naar verlangt?

Deze scriptie voelt als een afronding van een reis tussen wetenschap en mysterie. Ik heb mijn haat-liefde verhouding met de wetenschap onderzocht. In 2009 was ik zo depressief dat ik niet meer kon studeren en ik besloot om zes maanden fulltime in therapie te gaan. Daar kwam ik in aanraking met

meditatie en zo groeide mijn interesse in spiritualiteit. Ik kwam terecht bij de opleiding tot priesteres, een inwijdingsweg in de mystieke wijsheid van vrouwen. Tijdens deze tweejarige inwijdingsweg, besloot ik weer te gaan studeren. Ik verhuisde van Antropologie naar Religiewetenschappen. Ik was erg enthousiast over de inhoud, maar ook een beetje angstig voor de rationele benadering van iets dat zo over gevoel en beleving gaat. Ik herinner me dat iemand me het advies gaf om een wetenschappelijke studie af te maken. Ze zei dat ik maar met monnikskap in colleges moest gaan zitten, braaf “ja en amen” moest zeggen, zodat ik “een stok had om mee te slaan”. Wat een slecht advies. Want hoewel ik dus met een bang hart terug ging naar de “grote boze wetenschap”, ontdekte ik dat er in de wetenschap heel veel ruimte is voor gevoel en ervaring en dat ik helemaal geen behoefte heb om met een stok te slaan. Wel vond ik het verwarrend om heilige teksten te bestuderen over openbaringen en het mysterie van het leven, zonder dat studenten zich af leken te vragen hoe dit betrekking had op hun eigen leven. De levensverhalen van de grote profeten ontroerden mij zo diep, omdat ik weken daarvoor zelf nog dagenlang in de bergen doorbracht voor een Vision Quest. Vijf dagen alleen in de bergen zonder eten en zonder onderdak, om het mysterie te ervaren en mijn legende te ontvangen. Vaak zat ik dan ook stiekem te huilen in college, omdat de stof me zo diep raakte.

Tijdens een gesprek voorafgaand aan mijn Vision Quest vertelde ik nog over mijn angst dat het allemaal niet echt is. “Wat als het allemaal niet echt is, wat als God helemaal niet bestaat en mensen het gewoon verzonnen hebben omdat ze een behoefte hebben aan zingeving van hun bestaan. Wat als er helemaal geen zin is?”

Het gebruik maken van een constructivistische benadering (die er van uit gaat dat alles een construct is van en bedacht is door mensen) bevestigde deze angst. Ik ontdekte een innerlijk conflict tussen ratio en gevoel in mij. Hoe kan ik nog geloven, als ik weet dat ik mijn geloof zelf heb gecreëerd? Hoe kan ik nog geloven, als de wetenschap mij traint om alles te relativeren en deconstrueren?

En in een gesprek na een inwijding vol mystieke ervaringen zeg ik dat ik bang ben dat mijn hoofd het allemaal weer stuk maakt, door het te willen begrijpen en bevatten. De begeleidster van de Vision Quest duidde mijn inzicht als volgt in haar mythische weergave van mijn reis:

In de ochtendmeditatie voel je hoe jij tussen dat alles staat. Tussen de aarde en de hemel, de zon en de maan. En daar opent het bewustzijn zich. Het zijn niet meer de dingen, maar het zijn grotere kwaliteiten. Het is niet meer jij, maar het is de tijdloze positie, de schakel die alles verbindt. De wereld is omdat ik haar zie. De wereld zingt, omdat ik voor haar zing. De zon gaat op, omdat ik haar optil. Niet vanuit grootheidswaan, maar vanuit een extatisch bewustzijn. De zon bestaat alleen, omdat ik haar waarneem. [...] En jij gaat niet naar de hoofdelijke kant er van maar jij gaat naar de ervaringskant ervan, in de oude traditie van de Eleusische mysterien. Want die zeiden: ‘Het gaat het niet om om de dingen te snappen, het gaat er om het mysterie te ervaren; dat verandert je leven, dat verandert je sterven’ (Klara Adalena: 2010).

De afgelopen jaren heb ik mij heen en weer bewogen (en soms heen en weer geslingerd gevoeld) tussen kennen en kennis, tussen snappen en ervaren. Hoewel het soms voor veel verwarring zorgde, voelde ik ook dat mijn levensweg gaat over die verbinding maken. Verbinding tussen wetenschap en praktijk, kennis en kennen, ratio en gevoel. Ik ging zelf een inwijdingsweg en tegelijkertijd bestudeerde ik deze inwijdingsweg.

Het terrein dat ik heb onderzocht is bovendien iets uit mijn persoonlijke leefwereld. Spiritualiteit en authenticiteit zijn onderdeel van mijn dagelijkse beleving. Als intimiteitscoach reik ik succesvolle, rationele mannen een nieuw interpretatiekader aan, een nieuw verhaal om in te leven. Ik help ze om zin te geven aan hun bestaan. Ik help ze om op zoek te gaan naar hun ‘ware’ verlangen en te leven vanuit hun ‘authentieke’ kracht. In de literatuur vond ik dan ook uitspraken van respondenten terug, die ik zelf gezegd zou kunnen hebben. Bijvoorbeeld dat je “echt jezelf” moet kunnen zijn en “God zit in jezelf”.

Waar de inwijdingsweg mij leerde om mijn hoofd los te laten en het mysterie te ervaren, leerde de wetenschap mij om deze mystieke ervaring met mijn hoofd te begrijpen en analyseren. Ik heb dus geleerd om kritisch te reflecteren op iets waar ik zelf in geloof, zonder mijn geloof te verliezen. Mattijs van de Port was daarin een belangrijke schakel. Hij laat zien dat hoewel mensen zelf hun leefwereld creëren, dat niet betekent dat die leefwereld niet als echt beleefd wordt. En dat het van belang is om te onderzoeken op welke wijze echtheid geproduceerd wordt en met name op welke wijze mensen trachten de sociale orde te overstijgen. Dit zou dan ook mijn aanbeveling voor verder onderzoek zijn. Zelf zie ik rituelen als een manier om de sociale orde te overstijgen. Theorieën van

Victor Turner & Emile Durkheim bevestigen dit. Wat doen mensen om aan de gemaktheid van de werkelijkheid te ontsnappen? Nou, vijf dagen op een berg zitten zonder eten dus.

Zelf kom ik tot de conclusie dat het een rationele keuze is om te geloven. Het weten dat ik mijn leefwereld zelf construeer, helpt mij om deze leefwereld bewust te kiezen en mijn geloof erin te bevestigen. Als ik het ben die betekenis geeft aan mijn bestaan, dan leef ik het liefst in een sprookjeswereld met Engelen, Goden en Godinnen. En dan ben ik de heldin in mijn extatische levensreis!

Bronvermelding

Aupers, S., Houtman, D. & van der Tak, I. (2003) Gewoon worden wie je bent. Over authenticiteit en anti- institutionalisme. *Sociologische Gids*. 50 (2) 203-223.

Aupers, S. & Houtman, D. (2006) Beyond the spiritual supermarket: The social and public significance of new age spirituality. *Journal of Contemporary Religion*, 21 (2), 201-222.

Aupers, S., Houtman, D. & Roeland, J. (2010) Authenticiteit. De culturele obsessie met echt en onecht. *Sociologie*. 6 (2) 1-11.

Berghuijs, Joantine, Bakker, C & Pieper, J. (2013) New Spirituality and Social Engagement. *Journal for the scientific study of religion*. 51 (4) 775-792.

Buikema, Rosemarie (2007) From Boys to Men. Social Constructions of Masculinity in Contemporary Society. Lansdowne: UCT Press. 280 pp.

Connell, Robert W. (2005) Masculinities. Berkeley and Los Angeles, California: University of California Press. 324 pp.

Davie, G. (2007) The Sociology of Religion. California. Sage Publications.

Deida, David (2013) De kracht van echte mannen. Gids voor de omgang met vrouwen, werk en seksualiteit. Haarlem: Altamira. 223 pp.

Dudink, Stefan (2001) Mannelijkheid en natie. Notities over hegemoniale mannelijkheid en geschiedenis. *Tijdschrift voor genderstudies*. 4 (2) 22-37.

Duindam, Vincent (1999). Ruimte voor mannen. In de hulpverlening, in de wetenschap, in de alternatieve hoek. Amsterdam: van Genneep. 255 pp.

Heelas, P. & Woodhead, L. (2005). The Spiritual Revolution. Why Religion is Giving Way to Spirituality. Oxford: Blackwell Publishing. 226 pp.

Heelas, P. (1996). *The New Age Movement. The Celebration of the Self and the Sacralization of Modernity*. Oxford: Blackwell Publishing. 288 pp.

James, E. L. (2012) *Fifty Shades of Grey*. London: Arrow Books. 528 pp.

Kahn, Jack S. (2009) *An introduction to masculinities*. Oxford: Wiley-Blackwell. 432 pp.

Kimmel, Michael S. (1987) *Changing Men. New Directories in Research on Men and Masculinity*. California: SAGE Publications. 320 pp.

Nelson, James B. (1988) *The intimate connection. Male Sexuality, Masculine Spirituality*. Philadelphia: The Westminster Press. 140 pp.

Philaretou, A.G. & Allen, K.R. (2001) *Reconstructing masculinity and sexuality*. *The journal of men's studies*. 9 (3) 301-321.

van de Port, Mattijs (2004) *Registers of incontestability. The quest for authenticity in academia and beyond*. *Etnofoor*, XVII (1/2), 7-22.

van de Port, Mattijs (2010) *Echt gemaakt. Camp, barok en de culturele productie van het echte*. *Sociologie*. 2 (6) 71-87.

van de Port, Mattijs (2012) *Genuinely made up: camp, baroque, and other denaturalizing aesthetics in the cultural production of the real*. *Journal of the Royal Anthropological Institute (N.S.)* 18, 864-883.

van Tricht, Jens (2011) "Mannen - De Stand van het Land. Mannenemancipatie in Nederland". *Raffia* (1) 3-5.

Woodhead, L. (2002) *Religions in the Modern World. Traditions and Transformations*. New York: Routledge. 411 pp.

Geraadpleegde media:

Berghuijs, Joantine (2014) Nederlandse samenvatting proefschrift Joantine Berghuijs. Nieuwe spiritualiteit en sociale betrokkenheid. 1-15

<http://pers.uu.nl/nieuwe-spirituelen-sociaal-betrokken/>

Compadres mannengroep (geraadpleegd op 15 juli 2014)

<http://www.compadres.nl/visieenmissie.htm>

Masterflirt E-Book Remancipeer (geraadpleegd op 13 mei 2014)

<http://www.masterflirt.nl/product/remancipeer-e-book/>

Movisie kennisinstituut over mannenemancipatie (geraadpleegd op 15 juli 2014)

<http://www.movisie.nl/artikel/mannenemancipatie-springlevend>

Jens van Tricht website (geraadpleegd op 15 juli 2014)

<http://www.jensvantricht.nl/mannenemancipatie/>

Veldhuis en Kemper in uitzending Pauw en Witteman 10 februari 2009 (geraadpleegd op 15 juli 2014)

http://pauwenwitteman.vara.nl/Artikel.4215.0.html?tx_ttnews%5Btt_news

[%5D=4609&cHash=dcd18d9f19fd6a248db55343bc994a71](http://pauwenwitteman.vara.nl/Artikel.4215.0.html?tx_ttnews%5Btt_news%5D=4609&cHash=dcd18d9f19fd6a248db55343bc994a71)

Veldhuis en Kemper artikel over theatershow “We moeten praten” (geraadpleegd op 13 mei 2014)

<http://www.ad.nl/ad/nl/1002/Showbizz/article/detail/1983562/2009/02/05/Man-moet-weer-macho-kunnen-zijn.dhtml>